ZOZOLALA

tweemaandelijks stripinformatieblad februari/maart 1995 79

Bij de voorplaat:
Originele voorplaat van Frank naar *Zoo*.

Strips te koop! Héle mooie strips te koop!

De *StripVoorspelling* heeft al jaren een vaste plek in *ZozoLala*. Die rubriek moet gewoon in orde zijn. Helaas lukt ons dat niet altijd. De *StripVoorspelling* leek de laatste tijd te vaak een kristallen bol die zijn beste tijd gehad had. Vooral op het punt van volledigheid had de bol zijn glans verloren. Hoewel wij onszelf hier absoluut niet vrij willen pleiten - *guilty! guilty! guilty!* - willen we ook op een andere oorzaak wijzen. Iedere twee maanden wachten de h.h. uitgevers geduldig op een seintje van ons, dat zij een ruim 7.000-koppig geïnteresseerd publiek kunnen informeren over hun activiteiten. En krijgen ze van ons geen seintje, dan laten ze niks van zich horen. Het eerste telefoontje van een verontruste uitgever met de vraag of wij niet benieuwd zijn welke geweldige albums er binnenkort in zijn toko zullen verschijnen, moeten wij nog krijgen. Spannende persberichten zijn eveneens een zeldzaamheid. Het promoten van nieuwe strips kan blijkbaar niet meer inhouden dan een enkel foldertje met summiere informatie, een sporadische advertentie, of een signeersessie. Wij vrezen met grote vrezen dat het begrip *goed doordacht persbeleid* bij menig stripuitgever enkel tot hoog opgetrokken wenkbrauwen leidt. Aan het feit dat een uitgever overleeft bij de gratie van publiciteit wordt blijkbaar geen verdere conclusie verbonden.
In afwachting van beter tijden gaan wij vast over tot zelfhulp. Dankzij Mike Marsfelder kunnen wij beterschap beloven. Mike zal ons overzicht van te verschijnen strips aanvullen en zo de *StripVoorspelling* zijn oude glans terug proberen te geven.

Toon

ZozoLala-stripwinkels in Nederland

DE BALLOON EXPRESS Klein Schavernek 4 8911 BV Leeuwarden (058-127997)	DE BOEKENHALTE Assendorperstraat 103 8012 DH Zwolle (038-221077)	BOEKIE Reigerstraat 24 1781 VH Den Helder (02230-12377)	BOLSTER Grote Kerkstraat 14 5911 CH Venlo (077-3544069)	BOOKERS & STRIPPERS Boterstraat 19 1811 HP Alkmaar (072-121916)
't CENTRUM Korte Singelstraat 20a 3122 GB Schiedam (010-4262584)	DICK BOS Junolaan 2 3054 PW Rotterdam (010-4613147)	DONNER BOEKEN Lijnbaan 150 3012 ER Rotterdam (010-4132070)	DUMPIE Nieuwe Rijn 18 2312 JC Leiden (071-126404)	FRANKA Torenstraat 9 (Torenpassage) 4811 XV Breda (076-214153)
Kleine Berg 33 5611 JS Eindhoven 040-441882		HET GELE TEKEN Grote Oost 37 1621 BR Hoorn (02290-18623)	HAAGSE STRIPSHOP Wagenstraat 104-c 2512 AZ Den Haag (070-3634115)	LAMBIEK Kerkstraat 78 1071 GN Amsterdam (020-6267543)
LAND VAN LANGVERGETEN Nieuwe Ebbingstraat 19 9712 NC Groningen (050-148540)	MICHEL STRIPS Zwarte Markt (Hal-5) Beverwijk (ieder weekeinde) (079-310128)	MIEKE'S STRIPTIEK Chassséstraat 71 2518 RW Den Haag (070-3650738)	MODERN PAPIER Pelsterstraat 20 9711 KL Groningen (050-132521)	NOORD Zaagmolendrift 35 t/m 41 3036 HC Rotterdam (010-4664368)
DE NOORMAN Koningstraat 43 6811 DH Arnhem (085-420909)	OOM WIM Reestraat 24 1016 DN Amsterdam (020-6220402)	HET PAARD VAN TROJE Langevorststraat 2 4461 JP Goes (01100-14691)	PANDA Frederikstraat 955-959 2514 LJ Den Haag (070-3635950)	HET PERRON St. Janstraat 13 4331 KA Middelburg (01180-34747)
PIET SNOT Vismarkt 3 3511 KR Utrecht (030-318472)	PLAATJES-BOEKJES Herenstraat 77 1211 CA Hilversum (035-233646)	DE RAT Voorstreek 83 8911 JL Leeuwarden (058-151600)	RICHARD Rombout Hogerbeetstraat 78 1052 HX Amsterdam (020-6842923)	ROTTERDAM 1e Middellandstraat 110-c 3021 BH Rotterdam (010-4258756)
SJORS Scheffersplein 1 3311 EJ Dordrecht (078-142012)	SNOEK Eerste van Swindenstraat 545 1093 LC Amsterdam (020-6684764)	SPIRIT Hinthamerstraat 90 5211 MS Den Bosch (073-145530)	STRIP EN LEKTUURSHOP Oude Gracht 194 3511 NR Utrecht (030-334357)	TOMMY Nieuwlandstraat 14 5038 SN Tilburg (013-358319)
DE TWEEDE LEZER Eerste Wormenseweg 102 7331 DK Apeldoorn (055-427202)	YENDOR Korte Hoogstraat 16 3011 GL Rotterdam (010-4331710)			

ZozoLala-stripwinkels in België

ALFA STRIP Nieuwstraat 12 2440 Geel (014/58.43.80)	HET "B"-GEVAAR Greepstraat 15 1000 Brussel (02/513.14.86)	BEO Hopland 15 2000 Antwerpen (03/233.25.36)	BLITZ Stormestraat 147 8790 Waregem (056/61.01.58)	BONTE Heidelbergstraat 5 8200 Bruggge (050/38.35.78)
CARAPACES Parijsstraat 16 3000 Leuven (016/22.58.40)	COMIC STRIPS St. Katelijnestraat 20 2800 Mechelen (015/20.69.70)	HET EILAND AMORAS Lombaardstraat 13-3 3500 Hasselt (011/23.58.95)	DE GALLIER Beekstraat 46 3800 St. Truiden (011/67.17.39)	GOBELIJN Mechelsestraat 35 3000 Leuven (016/23.55.86)
HOUTEKIET STRIPS Dietsestraat 146 3000 Leuven (016/23.80.12)	MAX Heembeeksestraat 288 1120 Brussel (02/288.41.92)	MEKANIK STRIP St. Jacobsmarkt 73 2000 Antwerpen (03/234.23.47)	PIERKE Frans van Rijhovelaan 312 9000 Gent (09/227.70.86)	DE POORT Nederkouter 137 9000 Gent (09/225.31.28)
RATTEKOPJE Onderwijsstraat 1 8430 Middelkerke (059/30.52.66)	DE SCHAAR Serpentstraat 26-28 9000 Gent (09/225.50.91)	DE STRIEP Katelijnestraat 42 8000 Brugge (050/33.71.12)	DE STRIPKEVER Bruulcenter, Bruul 79 2800 Mechelen (015/21.76.05)	DE STRIPOMAAN Kardinaal Cardijnstraat 3 1500 Halle (02/356.15.89)
TISTJEN DOP Paterstraat 96 2300 Turnhout (014/42.88.29)	WONDERLAND Paardsdemerstraat 17 3500 Hasselt (011/22.82.00)			

De poëzie van het vertellen

Frank over de wording van Zoo

Met Zoo *werkt Frank Pé (38) aan wat zijn meesterstuk moet worden. Het eerste deel van deze trilogie verscheen eind vorig jaar in de Vrije Vlucht-reeks van uitgeverij Dupuis. Voor de liefhebbers van Franks succesreeks* Ragebol *is het even wennen:* Zoo *is melodramatischer dan ze van de maker gewend zijn. In betoverende kleuren schetst de auteur een romantische wereld, waarin hij de emoties van de personages tot op woeste hoogten probeert te stuwen. Op bepaalde momenten leidt dat tot een Disney-achtig resultaat. De Brusselaar verkent in zijn nieuwe werk de grenzen van zijn kunnen op zowel het grafisch als het vertellend vlak. Het resultaat is interessant genoeg voor een hernieuwde kennismaking met Frank, die zich bij het schrijven van* Zoo *liet bijstaan door de Franse scenarist Philippe Bonifay. Deze schreef eerder ondermeer het niet in het Nederlands verschenen* Les Ados de béton *voor Floc'h.*

Bonifay heb ik ontmoet tijdens een signeersessie op een Frans stripfestival. We zijn vrienden geworden. Toen ik het idee kreeg voor *Zoo,* zocht ik iemand met wie ik het verhaal uit kon werken. Het resultaat van een samenwerking vind ik namelijk rijker dan van een solo-project. Ik dacht toen direct aan Bonifay, omdat hij iemand is met wie ik goed over mijn ideeën kan praten. Hij heeft in eerdere scenario's die hij schreef al bewezen gevoel te hebben voor personages en hun psychologische ontwikkeling. Ik vind dat hij mijn ideeën perfect heeft aangevuld.

Wat was het basisidee?

Ik wilde een dierentuin schetsen, die als omgeving diende waarin de personages een innerlijke verandering doormaakten. Nadat ik Bonifay erover gebeld had, hebben we drie dagen lang het idee uit zitten werken. Toen ontstonden de vier hoofdpersonen van *Zoo.* Bonifay wilde de vier een groep laten vormen, die als het ware geboren wordt met de komst van Anna in het eerste deel en die als geheel verder groeit.
We hebben samen gewerkt aan het scenario, de dialogen en de pagina-indeling. Achteraf is het moeilijk vast te stellen welk idee oorspronkelijk van wie afkomstig is. We vulden elkaar steeds aan met nieuwe invallen. Het enige wat ik echt alleen heb gedaan zijn de tekeningen. Maar Bonifay is dan ook geen tekenaar.

Werk je altijd op die manier samen met scenaristen?

Met Bom voor *Ragebol* wel, maar voor *Ragebol* is het werk veel eenvoudiger. Het vraagt veel minder wijzigingen en discussie.
Voor *Achter tralies* werkte ik nog op de klassieke manier samen met Terence. Hij schreef het scenario en ik tekende de plaatjes. Dat was echter nog aan het begin van mijn loopbaan als stripmaker, zo zou ik nooit meer willen werken. Zo'n klassieke samenwerking werkt prima bij strips als *Largo Winch,* maar zodra je wat meer diepgang in het geheel wilt brengen, werkt het juist tegen.

De romantische lading die het verhaal en de tekeningen in Zoo *hebben, doet enigszins denken aan* Samber *van Yslaire.*

Dat is een gemene opmerking. Bij het maken van *Zoo* had ik weliswaar verwacht dat die vergelijking getrokken zou worden, maar ik vind het toch niet leuk dat jullie het doen. *(lacht)* Yslaire is een oude vriend van me. We hebben samen onze tekenopleiding gevolgd aan het Saint Luc-Instituut hier in Brussel. De context waarbinnen wij met strips begonnen zijn, is hetzelfde: we hadden de zelfde voorbeelden, de zelfde ideeën en de zelfde behoefte aan het maken van persoonlijke strips. Zodoende hebben we de zelfde artistieke ontwikkeling doorgemaakt. Daarom deelden we, zeker in het begin van onze carrière, een bepaalde stijl. Er zijn overeenkomsten tussen zijn *Frommeltje en Viola* en mijn eerste *Ragebols.* Die overeenkomst merk je ook in *Jojo,* van onze andere schoolvriend Geerts.
In ons huidige werk zijn nog steeds wel overeenkomsten te vinden, maar er zijn toch zeker grote verschillen. In *Samber* en in *Zoo* vertellen we beide een zwaar romantisch verhaal. Wat echter fundamenteel verschilt, is de ondertoon. Yslaire is gefascineerd door de liefde en de dood, wat je onder de Franse romantiek kunt scharen. Ik ben meer een Duits romanticus, gefascineerd door de natuur en het leven. Mijn poëzie is optimistischer en fundamenteel verschillend van die van Yslaire. Ik zal een voorbeeld geven. In *Samber* heb je de beroemde scène waarin de hoofdpersonen de liefde bedrijven op een graftombe op het kerkhof. In *Zoo* speelt een soortgelijke scène zich af onder een boom in een dierentuin, omgeven door het leven, de kreten van vogels, het gezoem van insecten. Dat geeft de tegenstelling wel aan.

Het verhaal

Zoo speelt zich af aan het begin van deze eeuw. Hoofdpersoon Anna leeft in een animistische gemeenschap in Siberië. De leden van deze gemeenschap geloven dat de ziel van ieder wezen huist in de neus. Als op een nacht haar man en zijn getemde beer voor haar ogen worden vermoord, wordt Anna's neus door een geweerkolf verpletterd. Wanhopig slaat zij op de vlucht. Met een groep zigeuners komt zij terecht in Normandië. Daar komt zij bij de oude dokter Célestin. Samen met zijn levenslustige pleegdochter Manon en de kunstenaar Buggy beheert hij een dierentuin. Anna wordt opgenomen in de groep en langzamerhand brokkelt de muur van zwijgen af, die zij om zichzelf heeft opgetrokken.

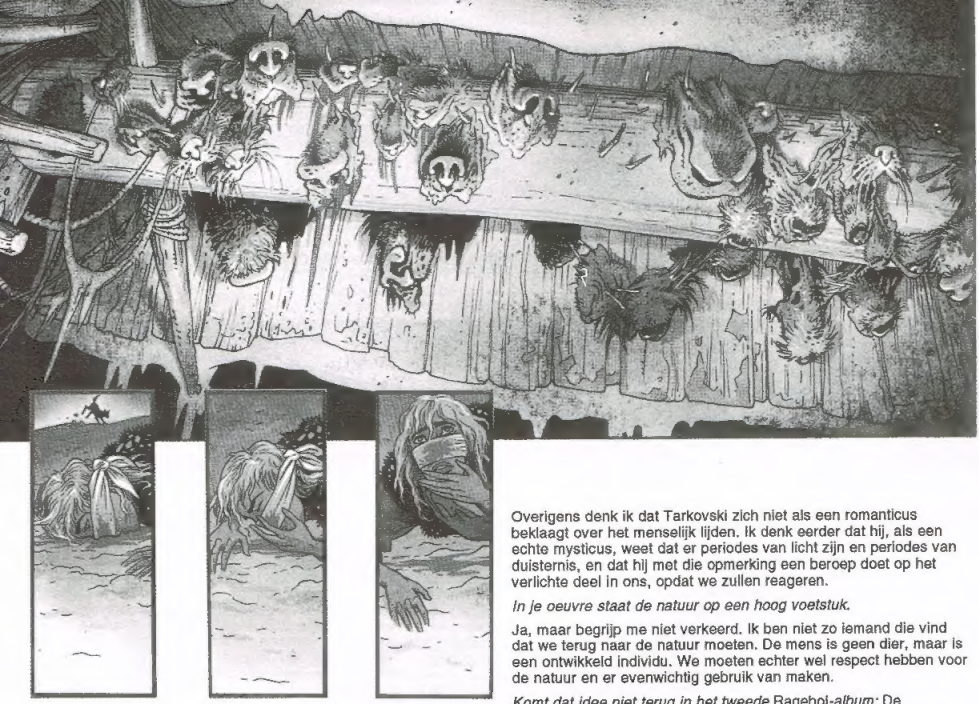

Zoo kent niet alleen Duitse romantiek, maar ook zwaar op de hand zijnde emoties. Een van uw voorbeelden is de Russische cineast Tarkovski, bepaald geen luchthartig mens. Is die zwaardere ondertoon in Zoo *zijn invloed?*

Ik ben inderdaad gefascineerd door de Russische mystiek. Het valt misschien niet meteen op, maar Tarkovski heeft bij het werk aan *Zoo* van het begin tot het eind meegespeeld. Bijvoorbeeld bij het streven het verhaal rond een personage te bouwen dat een spirituele ontwikkeling doormaakt. Dat is een van de belangrijkste dingen in *Zoo*. Veel mensen zeggen dat *Zoo* alleen een romantisch verhaal is. Daar ben ik het niet mee eens. Het feit dat er sterke emoties en enkele trieste scènes in voorkomen wil nog niet zeggen dat het verhaal romantisch genoemd kan worden. Integendeel: wat later duidelijk zal worden, is dat de ontwikkeling van Anna voorop staat, zonder dat dat betekent dat sterke emoties vermeden worden! Als *Zoo* tot een bepaald genre gerekend moet worden, vind ik het eerder een inwijdingsverhaal. Wij hebben haar ontwikkelingsproces zo aantrekkelijk en levendig mogelijk op papier willen zetten. Romantiek en spiritualiteit moeten niet met elkaar verward worden: het ene gaat over het hart, het andere over een hoger bewustzijn dat we in ons hebben. Anna heeft haar ziel verloren, niet haar hart! Overigens hebben we ervoor gekozen dat Anna een Russin moest zijn, omdat Russen veel emotioneler zijn dan Westeuropeanen.

Een vaste overtuiging van Tarkovski is dat de mens de weg kwijt is die de natuur hem gegeven heeft. Dit soort romantiek proef je ook in Zoo. *Neem nu de openingstekst over de witte wolf, die zijn ziel verliest aan de gedomesticeerde honden.*

Nee, die opvatting heb ik niet van Tarkovski. Ik ben geen pessimist. Ik wil in *Zoo* het verhaal vertellen van Anna, die door een dal van ellende moet om vervolgens als een sterker en verlichter mens uit de pijn en verdriet te kunnen oprijzen. Dat is een weg, waarvan ik geloof dat hij moet worden afgelegd. Ik hou niet van cynici die de wereld alleen maar zwart zien. Ik heb een optimistische levensvisie en denk te kunnen leren van problemen. Ik geniet van Tarkovski's films, maar deel zijn pessimisme niet. Ik zie de schoonheid van de natuur om me heen en de goedheid in de mensen. Dat heb ik ook willen projecteren in de groep uit *Zoo*. Yslaire blijft misschien wel een beetje steken in dat pessimisme.

Overigens denk ik dat Tarkovski zich niet als een romanticus beklaagt over het menselijk lijden. Ik denk eerder dat hij, als een echte mysticus, weet dat er periodes van licht zijn en periodes van duisternis, en dat hij met die opmerking een beroep doet op het verlichte deel in ons, opdat we zullen reageren.

In je oeuvre staat de natuur op een hoog voetstuk.

Ja, maar begrijp me niet verkeerd. Ik ben niet zo iemand die vind dat we terug naar de natuur moeten. De mens is geen dier, maar is een ontwikkeld individu. We moeten echter wel respect hebben voor de natuur en er evenwichtig gebruik van maken.

Komt dat idee niet terug in het tweede Rageboi*-album:* De beeldhouwers van het licht, *waarin een ecologisch verantwoorde fabriek wordt gebouwd?*

Inderdaad. De natuur voedt ons. We moeten ermee samenleven, maar we mogen haar ook exploiteren. Maar altijd met respect en nederigheid. Wij zijn tovenaarsleerlingen. Zoals wanneer we dieren grootbrengen in een dierentuin of wanneer we een natuurlijk reservaat beheren. Volgens mij zijn we slechts gasten van onze planeet. Als de mens zijn verantwoordelijkheid neemt, is hij tot grootse dingen in staat.

Toch speelt Zoo *zich af vlak voor de Eerste Wereldoorlog, waarin die grootse mens het onderspit delft.*

Ik weet het niet. Een oorlog is natuurlijk altijd een verlies voor de mensheid. De oorlog zal in *Zoo* een beproeving zijn voor de hoofdpersonen. Maar ik ben niet Tardi, die een historische schets van de gruwelijkheden wil geven.

Hoe naïef is Zoo*? We zien Manon met een beer spelen.*

De dierentuin die ik geschapen heb, bestond nog niet in die tijd. Toen zaten alle dieren op soort geselecteerd bij elkaar in een kooitje achter dikke tralies. In de moderne dierentuin probeert men de natuurlijke leefomgeving na te bootsen, waarin de dieren samenleven. Die moderne opvatting heb ik in het verleden geplaatst. Alle dieren uit *Zoo* zijn echter wel degelijk realistisch weergegeven. De dieren lopen er niet los rond. Men kan als oppasser gewoon met een beer omgaan. Ik heb niet een soort paradijsje willen schetsen, waarin het lam en de leeuw gebroederlijk naast elkaar liggen. De enige fout die ik gemaakt heb, is dat ik ergens een Zuidamerikaanse vogel buiten laat vliegen. In het echt moet hij in een verwarmde kas gehouden worden. Verder is echter alles tot in detail geverifieerd. Zelfs de kleur van het voedsel dat de miereneters krijgen, klopt.

Hoe lang heb je aan dit eerste deel gewerkt?

Zo'n vijf jaar geleden ben ik begonnen met het uitwerken van ideeën. Een jaar later begon ik met tekenen. Het heeft allemaal zo lang geduurd, omdat ik mezelf een nieuwe tekenstijl en nieuwe inkleuringstechnieken eigen moest maken. Daarnaast moest ik me documenteren en moest ik ook nog eens een dierentuin ontwerpen. De tekeningen wilde ik er zo goed mogelijk uit laten zien.

Het grote dilemma met de inkleuring was, dat het wel een strip moest blijven en het geen schilderij mocht worden. Schilderijen kun je per slot van rekening niet lezen. Een strip moet in één oogopslag duidelijk zijn. Zodra je als lezer een tekening moet doorgronden, ben je uit het verhaal. Aan de ene kant wilde ik dus leesbaar blijven, maar aan de andere kant wilde ik ongrijpbare gevoelens in mijn tekeningen vangen. Het was zoeken naar een evenwicht tussen die twee kanten.

In dit geval had je dus last van de grenzen die het medium strip met zich meebrengt. Is dat niet moeilijk?

Ik ben niet zo geïnteresseerd in de poëzie van het beeld op zich. Ik ben meer geïnteresseerd in de poëzie van de vertelling, de poëzie van het ene beeld na het andere. Als ik de beelden zelf interessanter had gevonden, was ik wel schilder geworden. Achteraf kun je natuurlijk wel mooie plaatjes uit een strip lichten en aan de muur hangen, maar oorspronkelijk is het als lectuur bedoeld. Als je dat als auteur uit het oog verliest, maak je een fout. In de jaren zeventig had je in Frankrijk een stroming die grafisch heel interessante strips opleverde, die echter moeizaam te lezen waren. Een voorbeeld is het werk van Druillet.
In *Zoo* staan de pagina's vol met plaatjes. Soms wel vijf naast elkaar. Eigenlijk is het gekkenwerk dat ik dat doe met die gedetailleerde inkleuring die ik gebruik. Ik had ook grote platen kunnen maken, waarin veel verwerkt zit. Dat doe ik niet, want het hoort bij het maken van strips. Zo zou de voorplaat van *Zoo* geen plaatje in het album kunnen zijn. Anna staat er samen op afgebeeld met andere elementen uit het verhaal.
De plaatjes zijn ook dik omkaderd. Dit alles om de leesbaarheid te behouden. Het mechanisme van het vertellen moet simpel gehouden worden.

Zoo *staat vol tekeningen met gedurfde perspectieven. Wilde je het verhaal zo spectaculair mogelijk in beeld brengen?*

Nee, want als je gewaagde effecten gebruikt wordt het al snel te sensationeel en verliest het zijn functie. Ieder plaatje moet goed gedoseerd worden om een verhaal te kunnen vertellen. Soms zoek ik het meest spectaculaire perspectief, maar zeker niet altijd. Wel probeer ik ieder plaatje zo expressief mogelijk te maken, zonder te overdrijven. Dat is vaak moeilijk.

Uit je werk spreekt steeds grote bewondering voor schilderkunst, literatuur en andere kunstvormen. Vind je dat als de strip iets even waardevols wil bieden, hij dan binnen zijn begrensde vertelvorm moet blijven?

Ja, de strip is in de eerste plaats een vertelvorm. Ik heb natuurlijk niets tegen experimenten met beeld of tekst. De strip kent nog veel onontgonnen gebied, maar dan niet zozeer op het gebied van de vorm als wel op datgene wat je als auteur te vertellen hebt. Neem nu de films van Tarkovski. Hij experimenteert met de verteltechnieken van het medium film, maar het blijven wel films. De strip combineert drie sterke componenten: verhaal, tekst en beeld. Die combinatie is een communicatiemiddel met ongekende mogelijkheden. Wat ik echter jammer vind aan het jonge medium strip, is dat men er zo weinig mee doet. Er zijn amper auteurs met een filosofische of religieuze boodschap. Binnen de literatuur en de film zijn er wel makers die vanuit die instelling klassieke meesterwerken hebben gemaakt. Makers die de taal van het medium aanwendden om te zeggen wat ze te zeggen hadden. Het is natuurlijk hartstikke leuk dat er avonturenstrips worden gemaakt en dat *Bollie en Billie* bestaan, maar ik zou willen dat er meer volwassen dingen met de strip gedaan werden. En dan heb ik het niet over veel seks en geweld.
Iemand heeft me ooit eens gezegd dat een goed drama uit drie dingen bestaat. Ten eerste moet het amuseren. Ten tweede moet het iets persoonlijks in zich hebben, iets psychologisch. Ten derde moet het iets zeggen over de wereld om ons heen: iets politieks of een levenswijsheid. Deze drie elementen vind je bijvoorbeeld terug in de stukken van Shakespeare. Veel auteurs richten zich in hun werk hoofdzakelijk op één element. In een waar kunstwerk zijn alledrie de elementen echter in een zeker evenwicht.

Vertalingen

In Zoo komen enkele Russische teksten voor. Kurt van Bouchout en Lynn stuurden ons de volgende vertalingen:

(paginanummer:plaatje)		
9	*:3*	*Anna*
	:4	*Michael*
10	*:2*	*-Beertje, stilletjes aan, je doet lomp.*
		-Hij wachtte op jou.
15	*:2*	*Michael*
	:4	*Michael*
	:8	*-Wat gebeurt er?*
16	*:1*	*Michael*
30	*:10*	*Beertje*
31	*:1*	*Beertje*
	:3	*Beertje*
	:4	*Michael*
36	*:9*	*-Pjotr, de thee is klaar.*
59	*:2*	*-Vervloekte! Vrouw met weggerukte ziel!*

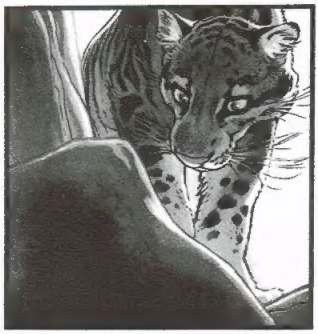

Zou je niet eens met andere media willen werken?

Nee, want ik beheers geen andere media. Als ik bijvoorbeeld een sculptuur zou willen maken, dan was ik vijftien jaar bezig om het uiteindelijk dat te laten uitdrukken wat ik wil. Dat kan ik me niet permitteren. Bovendien is het medium strip voor mij rijk genoeg. Er is geen enkel medium dat geen grenzen kent. Een absoluut vrije kunstvorm bestaat niet, behalve dan misschien de muziek.

Ben je tevreden over Zoo?

Dat kan ik nog niet zeggen. Ik zit nog midden in de promotiefase van het album. Ik moet constant interviews geven. Daardoor word je gedwongen steeds dicht bij het album te blijven en kan je er nog geen afstand van nemen. Daarnaast is het verhaal voor mij zelf ook slechts voor eenderde af! Pas na het schrijven van het woord *Einde* zal ik me er werkelijk los van kunnen maken.
In ieder geval ben ik tevreden over de manier waarop het album gedrukt is. De kleuren komen beter over dan ik gehoopt had. En dan te bedenken dat het op de zelfde machine gedrukt is als de *Smurfen... (lacht)*

En als je terugkijkt op ouder werk, zoals Ragebol?

Ik ben nu niet meer de zelfde persoon die ik was toen ik *Ragebol* tekende. Ik zou bepaalde dingen nu anders hebben gedaan. De tekenstijl vind ik te geforceerd. Bepaalde gelaatsuitdrukkingen vind ik nu veel te overdreven. Maar tegelijkertijd weet ik, dat ik destijds het beste van mezelf heb gegeven. Daarom wil ik het ook zo laten. Het geeft een beeld van de auteur die ik vroeger was.

Ragebol *heeft in de loop der albums een ontwikkeling ondergaan. De verhalen kregen een steeds realistischer en minder dromerig karakter. Ben je zelf ook niet meer die dromer die je in het begin was?*

Toch wel. De droom was zeker in het begin de basis voor mij en Bom. We vinden allebei dat een kunstwerk niet te realistisch moet zijn. Daarnaast moet het echter ook weer niet te surrealistisch zijn, zodat je publiek er geen voeling meer mee heeft. De droom is een vorm van spontane poëzie. Later wilden wij die droom, die poëzie, confronteren met de realiteit. Ragebol leeft nu eenmaal in een wereld die geen droom is. Hij vindt die droom wel terug in de vorm van de walvis, maar steeds meer wordt hij geconfronteerd met de werkelijkheid. In *Zoo* komt dat zelfde thema terug. Door haar depressie leeft Anna ook in een schijnwereld. Later leert zij de realiteit aan te kunnen. Volgens mij doorloopt ieder mens zo'n stadium alvorens het leven te begrijpen.

Maar heb jij de zelfde ontwikkeling doorgemaakt als de personages in je strips?

Je kunt inderdaad zeggen dat Ragebol een alter ego van me is. Maar hij zal altijd adolescent blijven, omdat het niet interessant is te vertellen over mensen die al resoluut in het leven staan. Daarnaast kan ik er niet zo'n tragische persoonlijkheid van maken als Anna. Het *Ragebol*-publiek houdt wel van een extra dimensie in de verhalen, maar niet van overdrijving. Hij moet voor hen herkenbaar blijven. Anna denkt haar ziel te zijn verloren. Zij is helemaal de weg kwijt.

Op de voorkant van Zoo *lijkt zij te staan tussen de hemel en de hel.*

Zo zou je het inderdaad kunnen zien. De dierentuin is boven haar afgebeeld en Rusland onder haar. Ze staat tussen het positieve en het negatieve in haar leven.

Door wie ben je allemaal beïnvloed?

Toen ik net begon waren mijn belangrijkste voorbeelden auteurs als Franquin, Wasterlain en Dany. Later werd ik beïnvloed door mensen van buiten de strip, door schilders als Schiele, cineasten als Tarkovski en beeldhouwers als Rodin.
De laatste heb ik al op mijn veertiende leren kennen. M'n moeder las me aan tafel een boek van Gsel voor over Rodin. Ik vond het fantastisch. Toen ben ik ook boeken gaan lezen die door Rodin zelf zijn geschreven. Ik was toen al dol op tekenen en strips. Rodin maakte me als eerste duidelijk, wat het inhoudt artiest te zijn. Hoe je de dingen moet observeren, hoe je emoties in een vorm giet, maar ook de problemen die je hebt met kritiek, exposities en dat soort dingen. Wat me in zijn sculpturen zo aantrok, is de krachtige expressie en een bepaalde sensualiteit die in zijn werk zit. Dat maakte indruk op me als puber. *(lacht)*

Ik wordt ook altijd gegrepen door oude foto's. Ze hebben iets sombers, iets mysterieus. Vreemd genoeg is de expressie van die foto's veel sterker, doordat de techniek nog onvolmaakt was. Die invloed vind je terug in *Zoo*.
Als het gaat om het vertellen van een verhaal, ben ik het meest beïnvloed door de film. Zeker als het gaat om scènewisselingen, speel ik altijd een filmpje af in mijn hoofd. Daarna vertaal ik het in strip. Dat gaat automatisch. Later stel ik de dingen bij die ik niet effectief genoeg vind. En dat is 95 procent van het werk!

Ben je een perfectionist?

Ja en nee. Ik ben niet verliefd op details of iets dergelijks, ik ben geen miniatuurschilder. Wel stop ik altijd veel tijd in de regie van mijn tekeningen, in de manier waarop ik dingen vertel en laat zien. Daarmee vertel je tenslotte het verhaal.

Hoe ver ben je al met het tweede deel?

Nog maar op de eerste pagina's. Het gaat nu echter wel een stuk sneller, omdat alles op op zijn plaats ligt en het verhaal vast staat. Oorspronkelijk zouden het twee albums worden. Ik heb het echter verspreid over drie, omdat ik nog veel te vertellen heb. Ik heb hier en daar meer ruimte nodig dan ik van tevoren dacht om dingen tot hun recht te laten komen. Waren het twee albums geworden, dan had ik er aan het eind nog heel veel informatie in moeten proppen met veel plaatjes per pagina. Dan komt het niet meer over zoals ik wil. Ik denk nog zo'n anderhalf jaar per album nodig te hebben.

Ben je niet bang onderweg naar het einde betere ideeën te krijgen, zodat je alles weer om moet gooien?

Nee, alles past al in elkaar. De structuur van het verhaal ligt vast. Hier en daar zal ik hooguit wat details bijstellen. De essentie zal echter hetzelfde blijven.

Ga je in die komende drie jaar ook nog andere dingen doen?

Ik heb voor *Robbedoes* een kort *Ragebol*-verhaal gemaakt dat zich afspeelt in Japan. ook ga ik een kort verhaal maken over Afrika, dat samen met het Japanse verhaal een album zal vormen. Bom is op dit moment hard bezig met het verhaal. Ik ben er een paar jaar geleden speciaal voor in Burundi geweest.
Tusen het tweede en derde *Zoo*-album maak ik misschien nog een *Ragebol*, opdat er niet te veel tijd zit tussen het verschijnen van de verschillende albums. Nadat ik *Zoo* heb afgerond, wil ik immers gewoon weer verder gaan met *Ragebol*. Ideeën genoeg.

Toon Dohmen en Hans van Soest

Snapshots

Al vertoeft het halve mensdom inmiddels in *cyberheaven*, de Hel blijft het favoriete plekje van stripauteurs. **Eddie Campbell** ging **From Hell** naar **Hellblazer**; een overtuigend argument om mijn abonnement te vernieuwen. De combinatie Campbell-Constantine is net zo werelds als de combinatie Litmanen-Kluivert; vuurwerk dus (DC; $ 1.95, tekenaar: S. Phillips).
Campbell's voorgangers Garth Ennis en Steve Dillon zijn misschien uitgeblazen, maar nog niet uitgepreekt. Hun nieuwe serie **Preacher** (DC; $ 2.95) introduceert dorpsdominee Jesse Custer, die na een avondje doorzakken met de mysterieuze Genesis het licht ziet en God gaat zoeken.

Vrouwvriendelijk

In het schemergebied tussen Hemel en Hel waart al enige tijd de eerste punker Slaine rond. Slaine wil het beste van beide oorden; hij wil de nieuwe Gehoornde God worden. Daarvoor moeten eerst vele ledematen en koppen rollen en dat is Slaine wel toevertrouwd. Zijn avonturen zijn gebundeld in **Slaine the Horned God Portfolio** (Pat Mills/Simon Bisley; Sop/Fleetway; $ 25.00). Zij die Slaine nog niet kennen, moeten onmiddellijk diep in de buidel tasten om *the Biz* in topvorm bezig te zien.
Het was een kwestie van tijd dat Bisley en Glenn Danzig (van het horrorbandje Danzig) elkaar zouden vinden. Danzig steekt de interesses die hij met Bisley gemeen heeft niet onder stoelen of banken: *"I draw all the time, like when I'm on the bus or in a hotel. I draw monsters, big muscle guys and chicks with big tits."* Luidt hun werkje **Deathdealer** (Verotik; $ 4.95, cover van Frank Frazetta) het einde van het vrouwvriendelijke tijdperk in?
(Aanzwellend klaroengeschal) Ruim baan voor de Genital Power Elite! Henry Beard en Chris Cerf staan pal voor de correcte sex in **The Official Sexually Correct Dating Guide & Handbook** (Random House; $ 10.00). Zij vertellen de verdorven jeugd waarom "ja" altijd "nee" betekent en waarom jongens niet meer met meisjes mogen *daten* in Madison, Wisconsin. Mag bij geen enkel RIAGG ontbreken!
Hoe hard dit soort handleidingen nodig zijn, blijkt uit het volgende voorval. Robert Crumb maakte voor het blad **Weirdo** twee grappige stripverhaaltjes: *When the Niggers Take Over America* en *When the Goddamn Jews Take Over America*. Deze satires op het racisme werden ongevraagd herdrukt en aangevuld met de nodige vuilspuiterij in het neo-Naziblad **Race & Reality**. De **San Francisco Examiner** kopte prompt: *"R. Crumb a neo-Nazi?"* en de onnozele striptekenaar moet nu aan iedereen uitleggen dat hij toch echt een grapje had gemaakt. Dat neo-Nazi's weirdos zijn moge bekend zijn, maar wat te denken van zo'n krant? Straks gaan ze godbetert **I Wanna be Black** van ome Lou Reed nog verbieden!

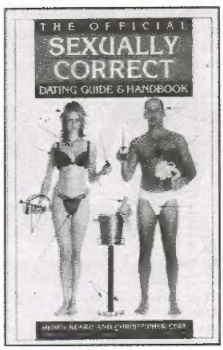

Escapisme

Geen wonder dat de meesten zich onderdompelen in een veilige fantasiewereld. Wij kennen allen - ja, jij ook - de Bouquetreeks; het stripequivalent moet **Romantic Tales** (Caliber; $ 2.95) worden. Deze serie brengt de gevoelige man van de jaren negentig op de hoogte van de liefdesavonturen van een jonge sul. Een aardige aanvulling op het handboek van Beard en Cerf. Ik wens schrijver/tekenaar Jason K. Thompson veel geluk met de verkoop.
De stripwereld biedt nog veel meer escapisme. **Bobby Ruckers** (heeft niets te maken met het vorige onderwerp) door Bebe Williams (B&W: $ 2.95) is een fotostrip waarin de hoofdpersoon door de tijd reist. Doldwaze avonturen met dinosaurussen en televisieverslaafden zijn het resultaat. Met veel technische snufjes en geintjes.
Op zoek naar meer sexueel correcte strips kwam ik bij DC (Paradox Press) de nieuwe serie **Family Man** (Rieber/Snejbjerg; $ 1.95) tegen. De Familie blijkt echter de Mafia te zijn, voor wie hoofdpersoon Alonzo duistere klusjes opknapt in een stad die geplaagd wordt door chaos. Zoals Henry Rollins zei: *"So what else is new?"* Maar ja, een goede mob-serie gaat er altijd wel in.
Ook niet nieuw maar vast wel leuk is **Not Quite Dead** door Gilbert "Freak Brothers" Shelton en de Franse tekenaar Pic (B&W; $ 1.95). Het is het levens(??)verhaal van een band die alle hoeken en gaten van het rockdom besnuffelt. Aan de bijgeleverde tekening te zien, is hun eerste wereldtoernee de *"BLAST-Squeeeeee-CRASH-ffFFFBOOOM-clatter-THUNDER-tweet-RUMBLE-FZZZZZZZZT-POP-revue"* gedoopt. Het lijkt op een liedje van Einstürzende Neubauten.
Ook nog steeds niet dood en zeker geen Family Man is Cerebus, die dus tijd zat heeft om aan een nieuwe World Tour te beginnen. Ter ere daarvan lanceert Dave Sim het **Cerebus World Tour Book '95** (Aardvark-Vanaheim; $ 2.95) met bijdragen van Barry Windsor-Smith en Chester Brown, gast-inkters Joe Rubenstein en Gene Day en tekenaar Marshall Rogers. Een echt *party animal*, die Sim. Jammer alleen dat het *party animal* in Canada huist. Dat was de makers van de video **Hooked On Comics - Life on the Cutting Edge of an All American Artform** (S.R.P.; $ 29.95) toch echt wat mijlen te ver. Sim ontbreekt dan ook in hun video. Je kunt je dus afvragen wat er overblijft van hun claim de "tweede golf" underground stripmakers te portretteren. Zestig minuten - even diep adem halen - Peter Bagge, Donna Barr, Chester Brown, Daniel Clowes, Robert Crabb, Julie Doucet, Dennis Eichhorn, Mary Fleener, Roberta Gregory, Los Bros Hernandez, Carel Moiseiwitsch, Pat Moriarty, Joe Sacco, Stan Shaw, James Sturm, J.R. Williams en Jim Woodring, dat is toch zeker zo'n twee minuten p.p., klinkt echter goed.

En dan het verhaal van **ZAP!**-uitgever Don Donahue. De politie rook jointjes, doorzocht zijn huis en vond een heus gemummificeerd vrouwenhoofd in de linnenkast. Het bleek dat Donahue geen moord had gepleegd, maar het hoofd gewoon geruild had voor een opgezet varken met acht poten. Donahue kreeg zijn hoofd niet terug en kreeg een jaar voorwaardelijk voor het bezit van een marihuanaplant van anderhalve meter hoogte. Met groepstherapie en regelmatige urinetests moet het allemaal weer goed komen met de arme man. Zulke weirde verhalen ben ik in stripvorm nog niet tegengekomen. Dames en heren scenarioschrijvers, doe uw best!

Peter Boel

Acacialaan

Ulli Bürer

De 29-jarige Ulli Bürer is een rijzende ster aan het Nederlandse stripfirmament. Hoewel hij al in 1988 in Titanic *debuteert met het korte verhaal* Beet, *lijkt hij pas vijf jaar later echt door te breken. Zijn publikatie in* Titanic *is de tweede prijs in een door het blad uitgeschreven wedstrijd. In de jaren daarna publiceert Ulli Bürer nog een aantal korte verhalen in* Titanic *en* De Toestand. *De strips in het laatste blad maakt hij in samenwerking met scenarist Pieter van Oudheusden. Daarna is het een aantal jaren stil rond de stripmaker die zich in die tijd vooral bezig houdt met illustreren. In 1993 duikt hij echter weer op in het stripblad* Incognito *met de eerste episode van het lange verhaal* Six inch stiletto's, *dat met een ijzeren regelmaat in het blad verschijnt.* "Ik werd benaderd door Robin Schouten, de eindredakteur van *Incognito*, met het verzoek een kort verhaal voor het blad te maken. Ik heb er echter moeite mee om een verhaal van vijf of zes pagina's te maken. Ik vroeg hem of hij niet geïnteresseerd was in een vervolgverhaal. Hij aarzelde omdat het voortbestaan van het blad nog onzeker was. Toen ik vertelde dat ik iets met Betty Page wilde gaan doen, was het echter onmiddelijk goed, want Robert is net zo'n Page-fan als ik.

Beet!

Destijds kende ik Betty Page nog niet zo lang. In 1989 zag ik bij Lambiek een boek over haar: ouderwetse porno. Dat boek heb ik toen laten liggen, maar daar heb ik nu wel spijt van. Zij kwam me bekend voor en later bleek dat ik haar kende uit de *Rocketeer*-strip van Dave Stevens, waarin zij een hoofdrol vervult. Het was de eerste keer dat ik bewust met haar geconfronteerd werd, al zei het me toen nog niet zoveel. In de loop van de tijd ben ik echter helemaal geobsedeerd geraakt door het personage.
Momenteel volg ik een grafische opleiding in Hilversum. Ik doe daar animatie met de computer. In de tijd dat ik plannen aan het maken was voor mijn eind-studieprojekt, ontdekte ik opnieuw een boek over Betty Page. Ik wilde een animatiefilm maken, maar had totaal geen uitgangspunt. Toen ik dat boek doorbladerde, kwam ik op het idee om Betty Page als uitgangspunt te nemen.
Om het tekenen weer in de vingers te krijgen, heb ik heel veel schetsen gemaakt. Maar Betty Page was niet moeilijk, die tekende ik zo. Ik had me voorgenomen geen foto's te gebruiken, ik moest haar uit mijn hoofd kunnen tekenen.

Six Inch Stilettos

De eerste episode van *Six inch stiletto's* is nu af. Het is niet zeker of het tweede deel ook in *Incognito* zal verschijnen. Ik heb in de tussentijd werk naar Arboris gestuurd. Aloys Oosterwijk had me dat aangeraden. Op zich zijn ze bij Arboris wel positief over mijn werk, maar ik heb begrepen dat ze liever geen strips publiceren die enkel voor een klein publiek interessant zijn. Zwart-witstrips vallen niet zo goed bij de gemiddelde striplezer."
Vóór zijn publikaties in Titanic *had Ulli Bürer al eerder pogingen ondernomen om in het professionele circuit aan de bak te komen.*

Zombiedawn

"Ik begon pas echt met striptekenen toen ik met de lerarenopleiding bezig was. Je moest voor die opleiding vrije projekten verzinnen met een duur van minimaal veertig uur. Het leek me wel aardig om een stripverhaal van vierenveertig pagina's te maken. Dat vonden de docenten zeer vermakelijk, want dat kan nooit in veertig uur. Toen heb ik er een groter projekt van gemaakt van drie keer veertig uur. Uiteindelijk is het een zwart-witstripverhaal van dertig pagina's geworden. Dat heb ik naar diverse bladen gestuurd, o.a. *Wordt Vervolgd.* Van de redaktie kreeg ik een brief vol kritiek terug. Ze waren wel onder de indruk van het feit dat ik een lang verhaal had getekend, maar er zaten veel kinderziektes in. Dat was wel een hard gelag voor me, want ik dacht dat het een perfekte strip was. Volgens hen leefden de figuren niet en had ik geen eigen stijl. Op het scenario hadden ze niet zo veel aan te merken, misschien waren ze dat vergeten.
Daarna begon ik aan een verhaal van zestig pagina's, waarin ik voor het eerst in de stijl werkte die ik nu nog steeds hanteer. Het was een verhaal dat min of meer is gebaseerd op de Franse gangsterfilms. Dat verhaal stuurde ik ook naar *Wordt Vervolgd* en Frits Jonker reageerde. Hij begon met kritiek op de tekeningen, maar het verhaal en de personages vond hij goed. Volgens hem was het me gelukt om ze diepgang te geven.
Frits bleek bereid zijn mening over nieuw werk van mijn hand te blijven geven. Ik had iemand nodig die me regelmatig vertelde wat wel en niet goed was. Eigenlijk ben ik door hem op mijn huidige stijl terecht gekomen. Aanvankelijk was het meer realistisch, enigszins in de stijl van Giraud. Frits raadde me aan meer naar een eigen stijl toe te werken."
Het zoeken naar een eigen stijl loopt als een rode draad door de tekencarrière van Ulli Bürer. "In het begin waren de plaatjes veel te wit. Als je niet in kleur tekent, moet je meer met schaduwen werken. Ik probeerde het met arceren, maar daardoor ging het te veel op Giraud te lijken. Daarop besloot ik alles weg te laten en werden het echte lijntekeningen. Van daaruit ben ik toen op mijn huidige stijl terecht gekomen. Ik werk er nog steeds aan, maar zoals het nu is, lijk ik mijn eigen vorm wel gevonden te hebben.

Six Inch Stilettos

Voor *Six inch stiletto's* maakte ik voor het eerst konsekwent gebruik van een penseel. Voordien werkte ik altijd met een tekenpen of een kombinatie van tekenpen en penseel. Dat was wennen, want ik ben eigenlijk heel pietepeuterig bezig. Ik zou graag iets in één keer willen neerzetten met penseel, maar ik ben veel te bang dat ik uitschiet. Bovendien vrees ik mijn eigen signatuur te verliezen als ik te vaardig wordt met het penseel. Het werk van tekenaars die goed met penseel kunnen tekenen, lijkt onderling veel op elkaar. Ik wil wel beter worden, maar het moet niet zo perfekt worden als b.v. *Rip Kirby*. De techniek moet niet gaan overheersen."
Als inspiratiebron noemt Ulli Burer vooral de film. Wat stripmakers betreft, is hij vooral gecharmeerd van Bourgeon. "De albums van Bourgeon lees ik graag vanwege zijn tekenstijl en vooral zijn komplekse verhalen. Een album van hem kent soms wel drie verhaallijnen. Ook zijn personages spreken mij sterk aan. Hij kiest meestal een vrouw of een meisje als hoofdfiguur en dat doe ik ook. Ik las dat Bourgeon het deed om te voorkomen dat hij zichzelf als personage neemt; ik doe het omdat ik graag vrouwen teken."

Jef Nieuwenhuis

POLICE
ID CARD PLEASE...
POLICE
IS IT REALLY YOU?
MUST I PROVE IT?
ID CARD
INTI
RESEAR
B.M. PAGE
RELAX...
I KNOW HOW TO USE THIS, THERE'S ONE IN EVERY FARM WHERE I COME FROM..
for ZaZaLaLa

De vis aan de wand van Guido van Driel

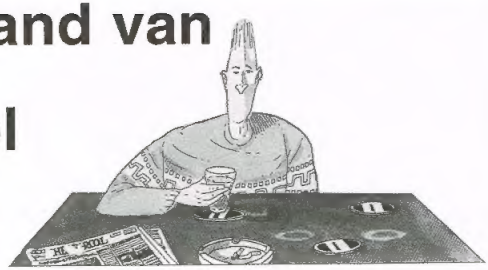

Aan de vooravond van de publicatie van zijn debuutalbum had Guido van Driel een vreemde droom. Zijn strip Vis aan de wand *was niet uitgegeven als een op zichzelf staand debuut, maar ging schuil achter het rode kaftje dat we allemaal zo goed kennen van de Standaard Uitgeverij. Tot zijn verbijstering had de auteur het nieuwste deeltje van* Sus & Wis *in handen, terwijl iedereen om hem heen hem feliciteerde met de eer om in deze reeks te mogen verschijnen.*
Waar een vreemde droom toe kan leiden, weet iedere lezer van Vis aan de wand. *Voor Van Driel pakte het goed uit: zijn debuutalbum werd overwegend positief ontvangen. Een belofte voor de toekomst, zo was het oordeel over deze nieuwkomer, die dankzij een flinke portie bluf en een meer dan flinke hoeveelheid mazzel in het stripwereldje belandde. Want hoe vaak komt het tegenwoordig nog voor dat je* gevraagd *wordt om een strip te maken, met de garantie dat wat je maakt uitgegeven zal worden? Menig amateurtekenaar zal moeite hebben om Van Driels verhaal te geloven. Zouden er dan toch andere wegen zijn naar roem, succes en zo meer dan enkel het kronkelige, duistere paadje van publiceren in obscure amateurbladen en signeren aan achteraftafeltjes op kleine stripbeurzen? Van Driels verhaal begint hoopgevend.*

Ik ben begonnen zoals iedereen. Tijdens mijn jeugd in Zaandam krijtte ik de stoep vol met Smurfen en tekende ik strips samen met mijn vriend Peter Vlot. In de komkommertijd kregen we voor onze strips zelfs een keer wat aandacht in de regionale pers. Na de middelbare school wilde ik naar de Rietveldacademie, maar daar wezen ze me af, omdat ze vonden dat ik niet intensief genoeg bezig was met tekenen. Achteraf gezien kan ik ze daar niet helemaal ongelijk in geven. Toen ben ik in Amsterdam geschiedenis gaan studeren. Hoewel ik aanvankelijk echt historicus wilde worden, bleef ik tijdens mijn studie toch cartoons maken. Ik heb altijd de drang gehad om als ik wat leuks maakte, dit aan heel veel mensen te laten zien. Ik dacht altijd aan publiceren. Dus ben ik op een gegeven moment met een aantal van mijn cartoons naar het studentenblad *Folia* gestapt. Toevallig kwam ik daar net op het juiste moment, want ze waren net op zoek naar een nieuwe tekenaar voor hun blad. Daar had ik niet eens op durven hopen; ik wilde eigenlijk alleen maar een paar van mijn cartoons in *Folia* kwijt.

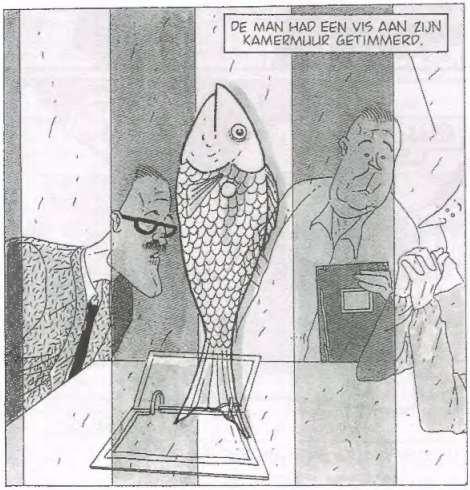

Nu kon ik er wekelijks een tekening voor leveren. Ik weet nog dat ik erg verbaasd was over hoe goed dat betaalde. Ik kreeg 160 gulden voor één tekening, een aardige aanvulling op de studiebeurs. Gaandeweg mijn studie ontdekte ik dat ik toch niet zo in de wieg gelegd was voor historicus en vroeg ik me steeds meer af waarom ik niet doorging met tekenen. Als ik een paar bladen extra zou hebben, zou ik ervan kunnen leven. Met mijn map met tekeningen ging ik toen op stap. Zo kwam ik in 1988 onder andere bij *de Volkskrant* terecht.

Je hebt toch ook geschilderd?

Na mijn studie kon ik niet meteen leven van mijn illustratiewerk. Toen heb ik hier in Amsterdam een tijdje voor een archief gewerkt en in een boekhandel. Voor de boekenweek van 1990 vroeg de bedrijfsleider van die boekwinkel of ik er misschien wat voor voelde om een schilderijtje te maken voor in de etalage. Ik had nog nooit geschilderd, maar het leek me wel wat om het eens te proberen. Een bekende kunsthandelaar zag toen mijn schilderij in de etalage. Hij was er zo enthousiast over dat hij contact met mij opnam. Eerst vroeg hij me of ik vaak schilderde. Het was mijn eerste schilderij, maar ik blufte: "Ja, ja, ik schilder vaak, dit soort dingen maak ik wel vaker." *(grinnik)* Daarop bood hij mij aan om materiaal te leveren voor mijn schilderwerk en dan aan het eind van het jaar te kijken of het iets zou zijn voor een expositie. Ik ben toen als een gek gaan schilderen. En inderdaad verzorgde hij die expositie en kocht hij meteen alles wat ik maakte. Hij had daarvoor een concept bedacht: Fun Art. Ik was de jongen die Fun Art maakte. Het was puur decoratief werk, zoals dit schilderij hier achter mij, met fragmenten van een leuk springend mannetje met een sigaar in zijn mond in een ruimte met een radio en een stoel. Dat vond ik een tijdje heel leuk. Het was ook wel leerzaam; je leerde in no time schilderen. Maar na een tijdje vond ik het vastzitten aan dat ene concept van Fun Art toch wat beperkt. Ik wilde meer in mijn doeken stoppen, een beetje wat ik nu in mijn album heb gedaan, dingen maken die dichter bij mijn eigen beleving staan. Dus brak ik na drie jaar met die kunsthandelaar, ondanks al het geld dat hij in mij had gestoken. Niet lang daarna kwam ik met een reeks ecoline-tekeningen met picknickscènes via Galerie Lambiek terecht bij uitgeverij Oog & Blik. Zij vonden die reeks tekeningen heel leuk, maar vonden het te duur om in kleur uit te geven. Ook hun plannen voor een portfolio met reproducties van mijn leukste schilderijen gingen uiteindelijk niet door. Vooral ook omdat ik niet zo bekend was. Dus zeiden ze: "Probeer eerst maar eens een zwart-witstrip te maken." Dat was natuurlijk de lekkerste stok achter de deur die je je kunt voorstellen. Dan weet je gewoon, als ik het nu afmaak heb ik in ieder geval een boek. Ik wilde natuurlijk zo snel mogelijk beginnen te tekenen, maar ik moest me beheersen. Je moet wel een beetje een verhaal hebben. Daar heb ik toen twee maanden aan gewerkt, alleen maar aan het verhaal. Dat was heel nieuw voor mij en dat vond ik ook wel vrij moeilijk.

Het verhaal van Vis aan de wand *is nogal curieus. Neem nou alleen al het beeld van die vis vastgespijkerd aan een wand. Hoe is het ontstaan?*

Het eerste dat ik had was die droom aan het begin, waarin Jonas Schroom boven Amsterdam zweeft en zichzelf voor het raam ziet zitten op de schoot van zijn vader. Dat is trouwens een van mijn oudste herinneringen, dat ik 's avonds op schoot bij mijn vader buiten naar de lichtjes kijk. Die droom moest ik in het verhaal verklaard krijgen, daardoor heb ik heel erg de rest van het verhaal laten bepalen. Voor de rest wist ik alleen één ding zeker: dat die jongen hoog in de woontoren van waaruit hij over de stad uitkijkt, door een of andere toevalligheid langs iemand heen in een

10.17 UUR
WAAROM PLOTSELING, TOT N GELUKKIG GEVOEL?
HIJ VOELT ZICH VRIJ VAN SCHULD EN ZIET EEN STADSPANORAMA DAT NIET ZO WIJDS IS ALS DE RUIMTE IN HEM
?
P...LET...EL ?

huiskamer een vis vastgespijkerd aan de wand zou zien. Dat vond ik een fascinerend beeld, een sterke icoon, net als bijvoorbeeld dit schilderij hier aan de muur, met boksende krachtpatsers in een papaverveld. In het verhaal moest ik aangeven hoe die vis aan de wand terecht is gekomen. Waar het beeld zelf vandaan komt, kan ik niet verklaren. Dat moet je ook niet proberen. Als je dat gaat beredeneren, is de kans groot dat je het ontkracht.

Het is niet meer dan een beeld, net als bijvoorbeeld die Supergolfer waarin Jonas Schroom verandert, een figuur die ook op je schilderijen terug is te vinden. Het zijn details die je uitvergroot en uit hun alledaagse context haalt om ze een nieuwe betekenis te geven.

Ja, precies. Dan kun je ook veel eigenzinniger bezig zijn dan steeds maar opnieuw de platgetreden paden te bewandelen. Ik geloof dat details altijd heel belangrijk zijn. Bij een filmverhaal bijvoorbeeld - ik ben een groot filmliefhebber - kan het verhaal in grote lijnen verteld je niets zeggen over de kwaliteit van de film. Het zijn juist de hele kleine details, waardoor iets overtuigt. Bijvoorbeeld de film *La notte di San Lorenzo* van de gebroeders Taviani: daarin zit een scène met een door de oorlog getraumatiseerde jongen die het dorp van zijn ouders moet verlaten. In die scène wordt duidelijk dat die jongen getraumatiseerd is, doordat hij helemaal panisch wordt wanneer de wind hem een zwarte lap over het hoofd blaast. Dat overtuigt meteen; tevoren hing die lap nog aan een waslijn. In een mindere film zouden ze die jongen gewoon panisch uit zijn ogen hebben laten kijken, of zoiets dergelijks. Maar hier wordt dat duidelijk door een toevalligheid. Dat vind ik prachtig, dat soort details doet een film boven het gemiddelde uitstijgen.
Deze strip bood mij voor het eerst de gelegenheid om wat meer met mijn tekeningen in details te treden. Bij mijn illustraties ligt dat minder voor de hand, omdat dat lege prenten zijn, altijd dienstbaar aan het artikel waarbij ze geplaatst worden. Daarnaast ontbreekt bij illustratiewerk, dat bijna altijd heel snel af moet, vaak de tijd. Deze strip was dus een mooie gelegenheid om eens te laten zien wat ik allemaal in huis heb.

Met die details breng je in Vis aan de wand *het begin van de jaren zestig tot leven. De keuze voor dat tijdperk vond ik opmerkelijk, aangezien je zelf in 1962 bent geboren en die tijd zelf niet bewust hebt meegemaakt.*

Ik heb geen nostalgische hang naar de jaren zestig, zoals je misschien denkt. Ik teken gewoon niet eigentijds. Als ik een telefoon teken, dan is dat zo'n ouderwets bakkelieten geval. Dat heb ik ook met auto's en kleding; mijn vormentaal is terug te voeren op alles wat je in de jaren zestig had. Vandaar dat het me logisch leek om het verhaal in de jaren zestig te laten spelen.
Door die keuze voor de jaren zestig vond ik ook dat ik in zwart-wit moest werken. Niet van dat echt harde zwart-wit, maar met heel veel grijsnuances. Dat is het beeld van de jaren zestig, zoals dat in de media naar voren komt. Je ziet het bijvoorbeeld bij het *Polygoon Journaal*, of op foto's die ik gebruikt heb. Vooral bij de fotoboeken over Amsterdam van Kees Scherer en Ed van der Elsken, waaruit ik een paar foto's letterlijk in *Vis aan de wand* geciteerd heb. Met de komst van de flower power veranderde dat beeld, dan zie je er kleur inkomen. Dan zien de mensen er opeens heel eigentijds uit. Een verhaal over de jaren zeventig, met mensen met soulpijpen en plateauzolen, kun je je eigenlijk ook alleen maar in kleur voorstellen. Maar het begin van de jaren zestig was nog echt een andere tijd. Bovendien vind ik dat ik niet zo'n goed kleurgevoel heb. Tenminste, dan ben ik echt altijd aan het zoeken. Er zijn mensen die met heel veel zelfvertrouwen meteen kleur aanbrengen. Ik ben altijd aan het klooien, aan het overschilderen. Als ik me iets van tevoren voorstel, kan ik wel een lijntekening bedenken, maar het niet in kleur voor me zien. Dat kan ik gewoon niet visualiseren. Ik moet het eerst schilderen voor ik kan zien dat het niet klopt. *(grinnik)*

De achterplaat van Vis aan de wand, *een droomscène in kleur, ziet er anders wel mooi uit. En ook je schilderijen zijn in kleur.*

Die achterplaat is een schilderij; dat hangt hier achter mijn tekentafel aan de muur. In *Vis aan de wand* is die droom het enige dat ik me in kleur kan voorstellen.
Het lijkt me echt een hele opgave om een hele strip in kleur te maken. Een schilderij is anders, dat is slechts één grote plaat. Mijn eerstvolgende strip zal weer in zwart-wit zijn, misschien hooguit met een steunkleur. Het is een verhaal over een eenzame figuur die een reis boekt naar het huis van zijn jeugd. Eerst is hij nogal ongelukkig, maar op het punt waar ik nu ben - ik heb nu een pagina of tien - voelt hij zich voor het eerst een klein beetje gelukkig. Daar vind ik het wel leuk om iets met kleur te doen, want dan kan kleur een soort gevoel aanduiden. Zo'n spaarzaam kleurgebruik vind ik leuker dan die kleur het hele verhaal lang vol te houden.

Voor wanneer staat die nieuwe strip van je gepland?

Ik hoop dat hij uit is tegen de tijd van de volgende Stripdagen in Breda. Momenteel werk ik nog aan het verhaal. Het speelt niet in Amsterdam, maar in een soort van niet-bestaande stad, waardoor ik het schematischer en wat karikaturaler kan houden dan *Vis aan de wand*. Het wordt ook wat minder gelaagd, met minder tijdlussen. In *Vis aan de wand* vind ik heel wat dingen nog wel wat gekunsteld. Je kunt er wel een beetje aan afzien dat ik niet echt gewend ben om een verhaal te bedenken. Een verhaal bedenken is heel erg moeilijk, vind ik, vooral een eenvoudig, pakkend verhaal.
Hoewel ik veel dingen als dagboeken bijhoud, vind ik het schrijven heel moeilijk. Tekenen gaat heel natuurlijk, dat kan ik doen terwijl ik

tv kijk. Maar bij het schrijven heb ik al mijn aandacht nodig om een goed lopende zin te maken. Dan moet er echt niemand doorheen kletsen. Ik werk heel vaak zo, dat ik een pagina teken wanneer ik globaal weet welke tekst erbij moet. De definitieve teksten schrijf ik er dan later bij.
Bij het schrijven van *Vis aan de wand* ben ik geholpen door Peter Vlot en mijn vrouw, Coleta. Met Peter heb ik heel wat dingen uit *Vis aan de wand* bedacht en Coleta is tekstschrijfster, dus zij wist ook wel aardig wat adviezen te geven. Zo had ik het verhaal bijvoorbeeld eerst in de ik-vorm geschreven, wat het nadeel heeft dat je je heel erg tot één persoon moet beperken. Je kunt daar dan niet van loskomen. En nu ik het in de hij-vorm heb gedaan, kun je hem ook wel eens eventjes verlaten en terug gaan naar een andere lokatie met andere personen. Dat was een suggestie van Coleta.

Hoe je nog plannen met het personage Jonas Schroom?

Jawel, Schroom is nu klaar voor het avontuur. We hoeven nu niet meer stil te staan bij al zijn persoonlijke sores. Die Supergolfer waarin Schroom verandert met zijn golfpetje op, dat vind ik wel een krachtig stripfiguur. Ik heb het idee dat hij wel leuk is. Het komt niet zo vaak voor in je bestaan als tekenaar dat je een krachtig stripfiguur kunt bedenken. Misschien dat ik er wel mee doorga, met een verhaal dat zich weer in Amsterdam afspeelt, in dezelfde periode. Maar ik zit nog steeds te dubben of ik nu een nieuw verhaal zal maken met die Supergolfer, of dat ik eerst verder zal gaan met dat andere verhaal.

Hoe zijn de reacties op Vis aan de wand*?*

Over het algemeen positief, hoewel er wat kritiek is op de gelaagdheid van het verhaal. Het zou te warrig zijn. Terwijl ik dacht dat alle stukjes van de puzzel toch wel zo'n beetje in elkaar vielen. En wat ik heel leuk vond, omdat het me zelf niet was opgevallen, was dat de recensent van het *NRC Handelsblad* zei dat ik de continuïteit soms wat uit het oog verlies. Dat klopt ook wel. Het komt een aantal keren voor dat voorwerpen zomaar verdwijnen van het ene plaatje op het andere. *(grinnik)* Ook wisselt de componist Engelbrecht wat van grootte. Afgezet tegen de verdienste van de strip als geheel, vond die recensent dat alleen maar vertederend. Hij vergaf het me min of meer. Maar ik denk dat je stijl ook wordt bepaald door het onvermogen dat je in je hebt. Een bepaalde onbeholpenheid spreekt me wel aan, zoals je die bijvoorbeeld ook ziet bij de strips van Jaap Vegter, waar de figuren ook niet helemaal kloppen, alsof er een soort afwijking in zit. Als je die onbeholpenheid niet meer terug zou vinden, als alles zo ontzettend professioneel in elkaar zit, vind ik dat het saaier wordt. Dus ik denk dat ik in dat opzicht altijd wel vertederend zal blijven.

Toon Dohmen

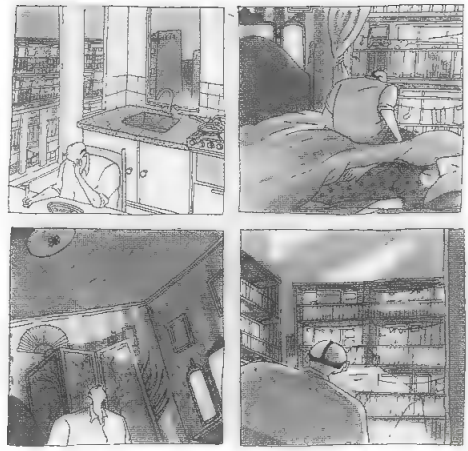

Van Driels nieuwste strip (nog zonder tekst)

AGENDA

Groningen maakt zich op voor de komst van **Het Nederlands Stripmuseum**. Uit onderzoek zou zijn gebleken, dat een eventueel op te richten stripmuseum een kleine 50.000 bezoekers per jaar kan trekken. In navolging van België en Frankrijk heeft dus wellicht ook Nederland met **Groningen** binnenkort zijn eigen museum voor 'de muze van de negende kunst', zoals de organisatie het noemt. De stichting die voor de oprichting in het leven is geroepen, wil een museum bestaande uit expositieruimten, een bibliotheek, een theatertje, workshop- en leesruimte, café-restaurant en winkel. Naar goede huisvesting en financieringsmogelijkheden wordt nog gezocht, maar de organisatie is optimistisch over de haalbaarheid van de plannen. Zo optimistisch zelfs, dat bij wijze van opwarmertje de eerste expositie al wordt gehouden. Van **zondag 12 februari tot en met 12 maart** loopt namelijk in **Cultuurcentrum De Oosterpoort** in Groningen de tentoonstelling **Kinderschoenen**. Te zien is het allervroegste werk van tekenaars als Marten Toonder, Hein de Kort, Henk Kuijpers, Eric Schreurs, Hans G. Kresse en nog vele anderen. Zo is het stripalbum te zien dat Theo van den Boogaard al op zijn tiende tekende, of Joost Swartes kindertekeningen van race-auto's. De Oosterpoort bevindt zich aan de Trompsingel 27. De openingstijden zijn van 10.00 tot 17.00 uur en in het weekeinde van 13.00 tot 17.00 uur. Gedurende de tentoonstellingsperiode worden er op zondagmiddagen lezingen gehouden over het beeldverhaal.
De expositie wordt op **12 maart** afgesloten met een heus **Stripspektakel**. Tussen 11.00 en 18.00 uur kunnen bezoekers terecht in De Oosterpoort voor een ruilbeurs, stripmarkt, signerende tekenaars, veiling en striptekenwedstrijd. Tevens zal een poging worden gedaan een plaatsje te krijgen in het Guiness Book of Records met een striptekening die 125 meter lang is. Ze pakken het groot aan, daar in Groningen.

Op **drie februari** opent **Galerie Lambiek** een expositie met werk van **Max Cabanes**. Gratis en voor niks **tot half maart** te zien in Galerie Lambiek, Kerkstraat 78, 1071 GN, Amsterdam.

Het **Belgisch Centrum van het Beeldverhaal** heeft voor dit nieuwe jaar weer een flink aantal plannen ontvouwd voor diverse tentoonstellingen. Zo wordt **tot en met 4 maart** werk tentoongesteld van **Berthet** en zijn levensgezellin **Dominique David**. Beide auteurs refereren in hun werk regelmatig aan het Hollywood van voor de Tweede Wereldoorlog, wat sfeervolle plaatjes oplevert. Verder loopt **tot 16 april** een expositie over de oude **Oom Wim-verhalen** uit het weekblad *Robbedoes*. Deze verhalen waren voor menig tekenaar de eerste schreden die zij zetten op het onzekere pad dat strip heet. Dan is er van **14 februari tot 23 april** nog een tentoonstelling te zien over **jonge, Russische stripmakers**. Geïnteresseerden kunnen voor ieder van deze exposities terecht in het stripmuseum aan de Zandstraat 20 te Brussel.

De **Leidse Stripdag** is aan zijn tiende editie toe. Op **zondag 12 maart** kunnen bezoekers van de beurs **van 11.00 tot 16.00 uur** terecht in de **Openbare Bibliotheek Leiden**. Natuurlijk zijn er auteurs aanwezig - zoals Ronny Matton en Christian Verhaeghe - is er een stripveiling en wordt ook dit jaar weer het traditionele Leidse Peipie gepresenteerd. Dit bierflesje wordt in een oplage van 125 exemplaren voorzien van een etiket dat is getekend door **Dick Matena**. Dat zal smaken. De bibliotheek is te vinden in de Nieuwstraat.

HET LAATSTE ORDEEL

Isabelle Avondrood: Allemaal Monsters! (Jacques Tardi)

Van 1976 tot 1978 schiep Jacques Tardi met de vier eerste albums over Isabelle Avondrood een magistrale serie waarin de wereld van de stuiverroman uitgroeide tot een metafoor voor de waanzinnige Eerste Wereldoorlog. De reeks bereikte een natuurlijke apotheose met een bizarre slachting in een Parijs park en de overtreffende trap daarvan in Noord-Frankrijk en Vlaanderen. Ook naamgeefster Isabelle liet het leven, haar avonturen waren voorbij.
De roep om meer van een gretig publiek lieten echter schepper en uitgever niet onberoerd. Wat vastgeroest kroop Tardi weer achter de tekentafel en probeerde verder te vertellen waar alles gezegd leek. De resultaten van deze worsteling waren *Het Geheim van de Salamander* en *De Tweekoppige Drenkeling*. En waar *De Tweekoppige Drenkeling* ophoudt gaat het nieuwe album *Allemaal Monsters!* gewoon verder.
De worsteling is niet vergeefs geweest. Na twee mindere albums levert Tardi weer ijzersterk werk af. Enerzijds is er niets veranderd. Parijs en Frankrijk worden nog steeds bevolkt door waanzinnigen, idioten en pragmatici. Toch is de sfeer van de verhalen veranderd. De schaduw die de Eerste Wereldoorlog in de eerste vier albums nadrukkelijk vooruit wierp en een ekstra dimensie gat aan alle gebeurtenissen, is verdwenen. De bittere bijsmaak, alleen geproefd door de lezers, maakte de serie tot een meesterwerk. De nieuwe reeks avonturen zijn schitterend zonder dezelfde grote hoogte te bereiken.
Dit alles doet niets af aan het feit dat *Allemaal Monsters!* een prachtige pastiche is, geschreven met vaart en gekruid met een schitterende onnadrukkelijke humor. Enigszins verlost van de loden last van de loopgraven, beweegt Tardi zich aanzienlijk losser door het verhaal en lijken zijn personages minder verdoemd. Mede daardoor is er ruimte ontstaan voor frivoliteiten als de gastoptredens van collega's en gezinsleden die bij tijd en wijle prachtige monsters aanleverden. Tardi brengt zijn boodschap niet meer, hij maakt een schitterend stripverhaal. Wat gebleven is, zijn het degelijke scenario, de steeds mooier wordende tekeningen en de schitterende personages. Isabelle Avondrood is dood, leve Isabelle Avondrood! *(Jef)*

Uitg. Casterman; ƒ 16,50/BF 305 hc; 45 pl.; kleur.

Tard

Haagse Harry 1: Kap Nâh!! (Rueb)

Het randstadsplat is in. Door toedoen van radio en televisie verdwijnen veel dialecten, omdat jongeren het interessanter of grappig vinden met een Haags of Rotterdams accent te praten Haagse Harry is dan ook een stripfiguur met toekomst. In fonetisch plat Haags becommentarieert deze dikzak in trainingspak en met nekdweilkapsel, de Hofstad waardoor hij zich beweegt. Werkeloos, patat etend, niet bijster intelligent en dol op 'nulkûh', 'hakkûh' en 'gabbere', zo ongeveer zou je Harry kunnen omschrijven. De belevenissen van onze Haagse maat verschenen tot voor kort alleen in het maandelijkse uitgaanskrantje *Doen* uit -inderdaad- Den Haag. Nu ligt er een album in de winkels, zodat ook de rest van Nederland voor Harry kan zwichten. En dat lukt, getuige de verkoopcijfers die ons ter ore zijn gekomen. De eerste druk in een oplage van 10.000 exemplaren was na enkele weken al uitverkocht. De herdruk telde maar liefst 13.000 albums.
Het moet echter gezegd: *Kap Nâh!!* is geen sterk album. Voor dertien gulden krijgt de koper 43 gagstrips en die gags zijn nu juist het grote bezwaar aan het boek. Ze zijn namelijk niet leuk. Het hele album wordt gedragen door de figuur Haagse Harry, die leuke opmerkingen maakt en kolderieke dingen doet, maar de plotjes die hij doorloopt zijn afgezaagd en flauw. Auteur Marnix Rueb is wel erg goed in het maken van korte grappen, maar zal zich als maker van gagstrips verder moeten ontwikkelen. Om afzonderlijke plaatjes op een pagina kan hard worden gelachen, maar op de pagina's wordt niet toegewerkt naar een climax of verrassende ontknoping. Hierdoor sla je iedere bladzijde toch weer teleurgesteld om. Marnix Rueb is grafisch zichtbaar beïnvloed door Espee-corifeeën als Clerx en Windig en De Jong. Wat humor betreft, is zijn grote voorbeeld ex-Espee'er Eric Schreurs. Ook een humorist die prachtige figuren kan schetsen en hele leuke grappen kan maken, maar niet sterk is in het schrijven van gags. Dat is blijkbaar toch een vak apart.
Desondanks is Haagse Harry is nu al een fenomeen. *(Hans)*

Doen Promoties, ƒ 12,95, 46 p , zwart-wit met rode steunkleur.

Jonas Fink: De jeugdjaren (Giardino)

De jeugdjaren, zo heet het eerste deel van Vittorio Giardino's serie rondom Jonas Fink. De tekenaar zegt in het voorwoord dat de jeugdjaren *"een poging is een verhaal te maken vanaf de andere kant van de grens. Toen die nog bestond"*. De andere kant is in dit geval Praag, ten tijde van de Koude Oorlog, begin jaren '50. In deze omgeving volgen we de dertienjarige Jonas Fink, die de pech heeft uit een intellektuele vader en een bourgeois moeder (ze zat op een Franse kostschool) geboren te zijn. Normaal gesproken mag dat geen probleem heten, wel ten tijde van de opbouw van de socialistische heilstaat. Onathankelijke intellektuelen konden daarbij gemist worden als kiespijn, dus wordt Jonas' vader zonder opgave van reden opgepakt. Een gebeurtenis die ingrijpende gevolgen heeft voor Jonas' dagelijkse leven, dat we op de voet volgen. Zo mogen zijn vriendjes van hun bange ouders niet meer met hem spelen en mag hij niet verder leren, maar moet hij gaan werken als bode voor een kledingzaak. Ook voor zijn moeder is het allemaal geen lolletje: ze mag niet meer werken, wordt het huis uitgezet en krijgt telkens nul op rekest wanneer ze starre burokraten om informatie smeekt omtrent haar man. Deze neerwaartse spiraal van ellende waarin het gezin Fink verzeild raakt en de gevolgen voor hoofdpersoon Jonas in het bijzonder, worden door Giardino doeltreffend verteld in een sobere, realistische tekenstijl. Door het gebruik van vale kleuren en een gedegen dokumentatie ademt het verhaal een geloofwaardige jaren '50 sfeer. Vooral de laatste pagina's, die zich afspelen op een mistige morgen in Praag, zijn erg sfeervol door de geaquarelleerde achtergrond. De antwoorden die de moeder daar krijgt op enkele van haar kwellende vragen geven al aan waar de draad weer opgepakt zal worden in deel twee, namelijk ongeveer tien jaar later tijdens de Praagse Lente. Een minpunt van dit album is, dat veel gebeurtenissen zich al ruim van tevoren aankondigen. Hoofdschuldigen hieraan zijn de nogal vlakke personages, die niet echt een ontwikkeling in karakter doormaken ondanks de toch forse veranderingen in hun leven. Daarbij komt nog dat iedereen, na alle aandacht in de media voor de situatie in de Oostbloklanden, ondertussen wel weet hoe willekeurig en oneerlijk de kommunistische overheidsinstanties konden zijn. Giardino's verhaal

voegt daar niets nieuws aan toe. Goed en kwaad zijn glashelder en staan lijnrecht tegenover elkaar, zoals ze dat ook deden in de min of meer propagandistische verhalen uit de tijd van de Koude Oorlog. In dat opzicht is Giardino weliswaar konsekwent in zijn jaren '50 inlevingsvermogen, maar dat maakt het eerste deel van deze fraai getekende serie er niet boeiender op. *(Gerard)*

Uitg. Casterman; ƒ 32,50/BF 595; 52 pl; kleur, gekart.

Giardino

De Mutanten: 1 (Lamquet/Bodart)

Een probleem bij het schrijven van toekomstverhalen is het ontbreken van een voorgegeven wereld. De lezer wordt geconfronteerd met zaken die binnen het verhaal vanzelfsprekend verondersteld worden, maar voor hem nieuw en dikwijls onbegrijpelijk zijn. Het vervlechten van de benodigde toelichting en achtergrond informatie met de voortgang van het verhaal zonder al te veel vaart te verliezen is een kunst die weinig schrijvers en scenaristen goed onder de knie hebben. Een schrijver als Christin, scenarist van de *Ravian*-verhalen, bezit deze vaardigheid en kan bovendien steunen op de enthousiaste inventiviteit van tekenaar Mézières. Zowel de vaardigheid als de ondersteuning lijkt scenarist Christian Lamquet te hebben moeten ontberen bij *De Mutanten*. Samen met tekenaar Denis Bodard heeft hij onlangs het eerste deel van deze nieuwe serie voltooid. Het lezen is een hele kluif. De geschiedenis speelt zich af in een verre toekomst. De mensheid is in staat ons zonnestelsel te bereizen en te bevolken. Het leven op andere planeten en asteroïden heeft mutaties van zowel het lichaam als de geest tot gevolg. De gevolgen van deze mutaties spelen een belangrijke rol in het verhaal. Behalve dat Lamquet ons wil informeren over het leven in deze toekomstige wereld in het algemeen, wenst hij ook te vertellen over het wel en wee van een aantal hoofdpersonen. Daarbij wordt hij dermate heen en weer geslingerd tussen deze twee voornemens dat op beide terreinen onbedoeld veel vragen onbeantwoord blijven.
Bodart werkt op dat punt niet echt mee. Een toekomstige wereld schilderen heeft duidelijk niet zijn voorkeur, zodat het geheel een vreemde mengelmoes is van heden en toekomst. Zijn tekeningen zijn fraai, maar passen niet bij de bedoelingen van Lamquet. Zijn techniek heeft iets fragiels, alsof de druktechniek niet bij machte is weer te geven wat Bodart heeft gemaakt. Daardoor leent zijn werk zich meer ter illustratie van het bizarre en het geheimzinnige dan voor het wonderbaarlijke en vernuftige.
De ongelukkige kombinatie levert een onbevredigend album op propvol goede aanzetten en aardige ideeën die echter niet tot volle wasdom komen. *(Jef)*

Uitg. Claude Lefrancq; ƒ 9,95/BF 195; 44 pl.; kleur.

De Onnoembaren: De schedel van vader Zé (Yann/Conrad)

De serie *De Onnoembaren* heeft reeds een tumultueus bestaan achter de rug. Volkomen detonerend tussen de andere strips in het striptijdschrift Robbedoes, werd de publikatie van de serie in het blad voortijdig gestaakt. Ook in album verscheen de reeks onder een slecht gesternte. Een warrige boekbewerking met het nodige knip- en plakwerk deed de verkoop geen goed en de kwaliteitrijke albums vonden een roemloos einde op de schappen van De Slegte Het belet Dargaud en de scheppers niet de draad na zeven jaar weer op te pakken met *De schedel van vader Zé*.
De avonturen van de drie hoofdpersonen spelen zich af in en rond Hong Kong ten tijde van de communistische machtovername in China. Yann bezit het vermogen om bizarre, volstrekt amorele personages te kreëren, die toch de betrokkenheid van de lezer weten op te wekken. Zijn verhalen kennen een sprookjesachtige mengeling van achteloze, pragmatische wreedheid en onverwachte romantiek. In de uitvergrote waanzin van al zijn personages weet Yann echter ontluisterend dicht bij de realiteit te blijven. Maar wie overdrijft en opblaast, loopt de kans het evenwicht te verliezen. Het zijn het talent en de vaardigheid van de schrijver die er voor zorgen dat het verhaal overeind blijft. Daarmee wordt het een ideaal dekor voor de onthutsende handel en wandel van de hoofdpersonen. De avonturen van De Onnoembaren zijn vooral een superieure aaneenrijging van situatieschetsen.
De tekeningen van Conrad sluiten daar naadloos op aan. Hoewel zijn tekeningen in de loop der jaren wat stijver zijn geworden, blijft zijn werk grafisch hoogstaand en sluit de sfeer goed aan bij de bedoelingen van Yann. Al het mooie wordt echter voor een deel te niet gedaan door de onbegrijpelijke keuze voor zwarte kaders en een vreselijke inkleuring. De pagina's ogen alsof elke tint is gemengd met afgewerkte motorolie en vooral de fragiele tekenstijl van Conrad heeft daar hevig onder te lijden. *(Jef)*

Uitg. Dargaud; ƒ 9,95/BF 195; 60 pl; kleur.

De prins van de nacht 1: De jager (Swolfs)

Het is een oude truc van stripuitgevers om in te spelen op nieuwe rages die via andere media gecreëerd worden. Zo bracht uitgeverij Lombard vorig jaar de reeks *High School Generation* op de markt, die ongegeneerd inspeelde op het succes van televisieserie *Beverly Hills 90210*. Toen in december de film *Interview with a vampire* werd uitgebracht, was uitgeverij Glénat er dan ook als de kippen bij om een graantje mee te pikken van het sneeuwbaleffect dat deze film wel eens teweeg zou kunnen brengen. Dracula's zouden tenslotte best wel eens de nieuwe trend kunnen worden. De voorkant van *De prins van de nacht* wordt opgesierd met een Tom Cruise-look alike.

Swolfs

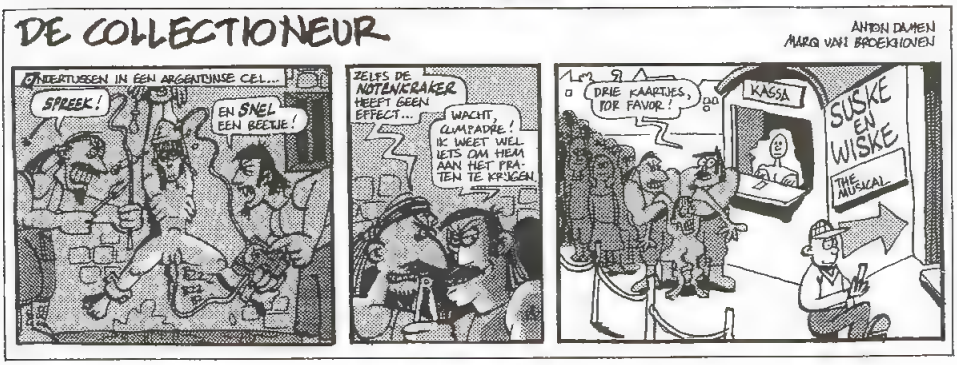

Deze acteur vertolkt immers de hoofdrol in *Interview with a vampire*. Het commerciële sausje waarmee *De prins van de nacht* is overgoten, hoeft op zich natuurlijk nog geen afbraak te doen aan de beoogde kwaliteit van de strip. Want ook al heeft het dan geen origineel en inspirerend uitgangspunt, toch kan het album best nog wel eens vakkundig in elkaar geknutselde ontspanningslectuur zijn. En dit laatste is inderdaad het geval, want ondanks dat Glénat je op een verkeerd been zet door het album bijzonder luxe uit te geven, is *De jager* niet meer dan een ambachtelijk tussendoortje
De jager vertelt het verhaal van ridder Jehan de Rougemont die zijn vrouw verliest door de dodelijke beet van een vampier. Nadat zij zelf als vampier de streek geterroriseerd heeft, doodt Jehan haar definitief door een houten staak door haar hart te slaan. Gekweld door schuld- en wraakgevoelens begint hij een zoektocht naar de prins van de nacht die zijn vrouw en zijn leven vervloekt heeft.
Het verhaal wordt verteld in mooie plaatjes, zonder onnodige tekstblokken in de linker bovenhoeken. Het scenario is goed doortimmerd, met een goede spanningsboog en degelijk acterende figuurtjes. Het geheel is ook nog eens sfeervol ingekleurd. Niets mis mee dus, maar een luxe uitgave verdient het niet. Daarvoor had het eerste deel van deze nieuwe reeks toch iets meer moeten bieden dan een half uurtje verpozing voor de behaaglijk gloeiende gaskachel. *(Hans)*

Uitg. Glénat; ƒ 24,95/BF 459; 46 p.; kleur.

Het land van Langvergeten 6: A-Ka-Tha (Herenguel/Makyo)

Hoeveel valt er te verknallen aan een mooie stripreeks? Wie *A-Ka-Tha* gelezen heeft, weet dat het antwoord op deze vraag "alles" luidt. In dit zesde deel van *Het land van Langvergeten* breken de auteurs af, wat in de voorgaande albums is opgebouwd. Ondanks een veelbelovend begin van de tweede verhalencyclus rond Thierry Jolinon in het vorige deel van de serie, wordt nu duidelijk dat het verhaal het niet haalt in vergelijking tot de eerste cyclus. Hoeveel onwaarschijnlijkheden in de eerste delen ook aan elkaar werden geregen; het verhaal werd geloofwaardig gebracht. Het nam de lezer mee naar een weliswaar onbestaanbare, maar overtuigende wereld, bevolkt door levensechte personages. In *A-Ka-Tha* is daar echter niets van terug te vinden. In een hoog tempo volgen de onwaarschijnlijke verhaalwendingen en hoogtepunten elkaar op, ontdaan van alle franje. Dit zesde deel wordt gekenmerkt door een recht-toe-recht-aan vertelstijl en juist daardoor valt op, hoe onaannemelijk het allemaal is. Het verhaal biedt geen spanning meer, omdat het mysterie rondom de nieuwe liefde van Thierry en haar tante al heel snel prijs wordt gegeven. De lezer kan op z'n vingers natellen hoe het verhaal zich verder zal ontwikkelen en dat gebeurt dan ook. Gevolg is, dat *A-Ka-Tha* weinig toevoegt aan de serie en kennelijk slechts dient om de reeks voort te laten kabbelen. Ook de tekeningen zijn niet meer wat ze geweest zijn. In het vijfde deel, *Ariadne*, nam Herenguel het penseel over van Vicomte en deed hij zijn best om zijn tekenwerk te laten aansluiten bij dat van zijn voorganger. In *A-Ka-Tha* neemt Herenguel meer afstand van de stijl van Vicomte. Dat is zijn goed recht, maar houdt geen verbetering in. Herenguel maakt lege, sfeerloze en te grote tekeningen in fletse kleuren.
Tenslotte heeft uitgever Big Balloon de albums snel in elkaar gegooid. Zou er een te vinden zijn die recht in z'n kaft zit? Voor de pittige prijs van dertig gulden (omgerekend in Belgische valuta zelfs nog meer) mag de lezer iets beters verwachten. *(Paul)*

Uitg. Big Balloon; ƒ 29,95; 46 pl.; kleur; gekart.

ZEKER LEZEN

Op zoek naar Peter Pan (Cosey)

In 1984 onderbreekt Cosey zijn serie *Jonathan*, die eens begon als een reeks over een overjarige hippie op zoek naar zichzelf, voor een op zich staand verhaal, dat in twee delen wordt uitgegeven: *Op zoek naar Peter Pan*. Cosey verruilt de exotische Himalaya van *Jonathan* voor de Walliser Alpen, de streek waarin hij is opgegroeid.
In *Op zoek naar Peter Pan* brengt de auteur voor het eerst een verhaal met een volwassener thematiek. Weliswaar bevatten ook de *Jonathan*-afleveringen diverse aanzetten om meer psychologische diepgang en inhoudelijke variëteit te bereiken dan tot dan toe in de gemiddelde jeugdstrip gebruikelijk is, maar in *Op zoek naar Peter Pan* durft Cosey het voor het eerst aan om vanuit een volwassen optiek te vertellen en dat buiten de bescherming van zijn suksesserie om te doen.
Binnen het oeuvre van Cosey is *Op zoek naar Peter Pan* te beschouwen als een overgang naar zijn huidige werk. Het scenario is nog steeds deels gebaseerd op een spannende intrige, net als met name de oudere *Jonathan*-verhalen. Er is een Britse schrijver, die in een klein Alpendorp op zoek is naar sporen van zijn overleden broer, verliefd wordt op een mysterieus meisje dat buiten het dorp woont en in kontakt komt met een voortvluchtige, maar sympathieke valsemunter. In zijn latere, bij Dupuis verschenen, verhalen als *Orchidea* en *Saigon-Hanoi* laat Cosey de intrige, het laatste restant uit de tijd dat alle strips spannend moesten zijn, steeds verder achterwege en concentreert hij zich volledig op het weergeven van menselijke verhoudingen. Het is gewaagd om met zo'n beperkte thematiek te willen blijven boeien. In *Orchidea* komen zijn bedoelingen dan ook niet helemaal uit de verf, maar in *Saigon-Hanoi* weet Cosey te overtuigen.
Op zoek naar Peter Pan is als eersteling van het nieuwere werk van Cosey nog wat minder hoogdravend. Misschien is het daarom wel zo'n geslaagde strip. *Op zoek naar Peter Pan* biedt een ideale samensmelting van karakterschetsen, liefdesgeschiedenis en een spannend avontuur. Het verhaal krijgt een extra dimensie door de bijzondere aandacht, die de auteur schenkt aan de weergave van de natuur en het leven in de kleine dorpsgemeenschappen van Wallis rond 1930. Cosey weet zijn liefde voor dit stukje Zwitserland op de lezer over te brengen.
In *Op zoek naar Peter Pan* zit geen geweld, geen wereldbedreigend komplot en geen commerciële seks. Heel anders dan de doorsneestrip, dus. Wel schotelt Cosey de lezer veel natuur en zachtaardige mensen voor. En dat levert een pracht van een strip op. *(Paul)*

Uitg. Le Lombard; 52 pl. (dl.1)/64 pl. (dl.2) , kleur; gekart.

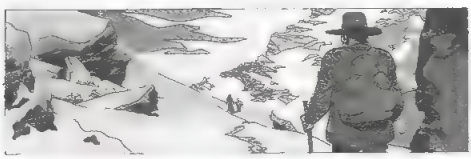

Cosey

DE COLLECTIONEUR
ANTON DAMEN
MARC VAN BROEKHOVEN
NU ZIJT GE GENEZEN VAN UW STRIP-VERSLAVING...
HALLELUJA!
EN IS HET NOU ECHT WAAR WAT ZE OVER DE JO/HANDA ZEGGEN?
JA HOOR, IK BEN D'R HELEMAAL VAN AF!
KRAS KRAS KRAS

PRIKBORD

Gesignaleerd in Frankrijk en Duitsland: pluche figuren van **Asterix**, Obelix en enkele anderen. Idéfix ontbreekt nog. Prijzen variëren tussen *f* 75,00 en *f* 95,00. Over Asterix valt trouwens veel meer te melden. Ter gelegenheid van de 35e verjaardag van deze stripheld verschenen twee bijzondere publikaties. De eerste (en goedkoopste) is het **Journal Exceptionel Astérix**; een gelegenheidstijdschrift van 48 pagina's. Daarin een vierpaginastrip over de geboorte van Asterix en Obelix, die Uderzo recent heeft getekend. Verder veel feitjes en plaatjes en een reeks felicitatietekeningen van kollega-auteurs van uiteenlopend pluimage als Boucq, Dany, Godard en Tibet. Het eenmalige tijdschrift kost FF 23. Een andere gelegenheidsuitgave is het boek **Tout Astérix** door Marc Jallon. In zeventig pagina's zet de auteur alles waar onze held in en op voorkomt, op een rij. Stripalbums, prentenboeken, illustraties, poppetjes, kleding, vloerkleedjes, legpuzzels, kwartetspellen, maskers, stempels, ansichtkaarten, langspeelplaten, tekenfilms, buttons, glazen, serviesgoed, stickers en wat al niet meer. Veel kleurenfoto's, weinig tekst en onduidelijke selektiecriteria bij de samenstelling; maar wel een leuk bladerboek voor ongeveer *f* 40,00/BF 600. En *last but not least* loopt de meester, ondanks eerdere berichten, toch nog met plannen rond om de serie voort te zetten. Het in voorbereiding zijnde album *De krant van Astérix* zal waarschijnlijk niet het laatste zijn. PvG

Aardig wat stripauteurs beginnen bedreven te raken in het reanimeren van series, die ze eerder vakkundig tot een einde lieten komen. Na *Het land van Langvergeten* en *Op zoek naar de tijdvogel* is het nu de beurt aan **De 7 levens van de sperwer**. Daarbij valt hoofdrolspeelster Ariane de Troïl moeilijk nieuw leven in te blazen, want zij werd in het (tot nu toe) laatste deel na een noodlottig misverstand door haar eigen vader gedood. Scenarist Cothias is echter niet voor één gat te vangen. Hij slaat er een slaatje uit door maar liefst twee nieuwe series op te zetten: een bij Dargaud over Ninon de Troïl, de dochter van Ariane en een bij Glénat over (jawel) de zoon van Ariane. Sic. Eerstbedoelde reeks gaat *Plume au vent* heten en wordt getekend door Juillard. Laatstbedoelde serie luistert naar de naam *Le fou du roi*. Voor het tekenwerk is ene Goepfert gekontrakteerd. Wij bestellen alvast twee teiltjes. PvG

Spoor 9 is een nieuw **stripinformatieblad** uit Vlaanderen. Het blad is voor twintig franc in verschillende Belgische stripwinkels te verkrijgen. De oplage schommelt tussen de honderd en tweehonderd exemplaren, afhankelijk van het budget van de uitgever. Dat is Strip-O-Theek Flater uit Zoersel, die het blad iedere drie maanden uit wil brengen. Het correspondentie-adres van *Spoor 9* is Heideweg 52, 2980 Zoersel.
Leuk aan het blad is dat het niet alleen de geëikte recensies en stripnieuwtjes probeert te brengen, maar dat het ook een podium wil zijn voor particuliere beschouwingen over het medium. Een ieder die zijn ei kwijt wil over het beeldverhaal of alles wat daar omheen hangt, wordt door de redactie van *Spoor 9* uitgenodigd in de pen te klimmen. HvS

Ter gelegenheid van de albumuitgave van het tiende en laatste deel van **De torens van Schemerwoude** voegde de Franse uitgever Glénat een vijftien pagina's tellend voorwoord toe, dat rijkelijk is voorzien van potlood- en inktschetsen door Hermann. De Franse consumenten hoeven er zelfs geen franc extra voor neer te leggen. Helaas heeft Arboris dit extraatje niet in de Nederlandse editie opgenomen. PvG

Wij kaaskoppen kunnen weer jaloers zijn op onze Franstalige buiderburen. Daar verschenen in albumvorm onder meer: **Peter Pan 3: Tempête** (Loisel), **De Javamens 4: Mama King** (Gabrion), **Maarten Milaan 8: Le cocon du désert** (Godard), **Margot 2: Queen of the night** (Frezzatto/Charyn), **Het kristallen zwaard 5: Le goût de Sulfer** (Crisse/Goupil), **Het narrenschip 2: Pluvoir 627** (Turf) en het langverwachte en oh zo mooie **Le retour de Cromwell Stone** door Andreas. Van het laatste album is een Nederlandse vertaling nog onzeker. PvG

François Schuiten is gevraagd om de herinrichting op zich te nemen van het Parijse metrostation *Arts et métiers*, dit ter gelegenheid van het tweehonderdjarig bestaan van het gelijknamige technologisch museum. Schuiten heeft het station veranderd in een Jules Verne-achtig decor van gedateerde techniek. De buisvormige wanden van de metrohalte zijn bekleed met koperkleurige platen met klinknagels. In de bepleting zitten elf patrijspoorten, waarachter een illustratie schuil gaat van een opmerkelijke technische uitvinding. De aankleding wekt de indruk dat het station zelf een gigantische machine is, welke suggestie wordt versterkt doordat boven de sporen enorme tandwielen door het plafond steken, alsof de reiziger slechts zicht heeft op een onderdeel van een veel groter geheel. PvG

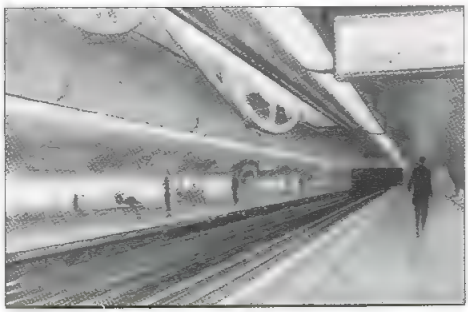

Schuiten

Na de koortsachtige aktiviteiten rond de jaarwisseling, neemt de redaktie van **Sjosji** de komende nummers enigszins gas terug teneinde in nummer zes onverbiddelijk terug te komen met het nieuwste avontuur van Franka. *De dertiende letter*. Omdat onze heldin één van de twee belangrijkste peilers onder het blad is, wordt aan dit heuglijke feit niet zonder fanfaregeschal voorbij gegaan. Niet alleen zorgt Henk Kuijpers voor de voorplaat, maar tevens wordt een aantal bekende bijfiguren uit de serie nadrukkelijk voor het voetlicht gehaald, omdat ze in het verhaal hun rentree zullen maken.
De nummers drie tot en met vijf zijn min of meer stilte voor de storm. Dat het blad ook dan nog voldoende hapklare brokken in voorraad heeft, wordt gelijk in nummer drie aangetoond. Voor de echte liefhebber is er een *Soeperman*-aflevering en de kids kunnen zich weer op een prijsvraag storten.
Nummer vier bevat een kort verhaal van *Cat Banda* en nummer vijf komt op de proppen met een nieuw verhaal van Cor Morelli. Mars mag de cover doen en Jean-Pierre blijkt alweer toe te zijn aan zijn honderdste gruweldaad. Nummer zes presenteert naast Franka nog een oude bekende. De Generaal is (voor de zoveelste keer) uit de schijndood herrezen en grijpt onbekommerd naar de macht. Meer moois van De Smet lijkt onderweg.
Ook *Sjosji* goes compu. Met wat lekkermakend materiaal begeeft het stripblad zich op de digitale snelweg via Internet. Heel slim en eigentijds, maar dat dacht Faust ook tijdens de kontraktbesprekingen. JN

Ons bereikte het bericht, dat reeds vorig jaar is overleden **Jean-Claude Gal**. Hij verwierf in 1975 grote bekendheid met het minitieus getekende album *De legers van de veroveraar*. Zijn extreem gedetailleerde tekeningen stonden een grote produktie in de weg. Hij werkte vele jaren aan *De wraak van Arn* en *De triomf van Arn*. De scenario's voor deze drie verhalen zijn van de hand van Jean-

Pierre Dionnet, een van de oprichters van het befaamde Franse fantasy-tijdschrift *Métal Hurlant*, waarin het werk van Gal voor het eerst werd gepubliceerd. Zijn laatste projekt, *La passion de Diosamante* (op scenario van Alexandro Jodorowski) was zijn enige verhaal in kleur en is niet in het Nederlands vertaald. PvG

Het nieuwste boek van **Enki Bilal** is geen strip. Toch staat het er ook weer niet helemaal los van. Het in Frankrijk verschenen **Bleu Sang** combineert tekeningen op kalkpapier met tekstfragmenten en full-colour schilderwerk. Een voorproefje hiervan was in Nederland te zien tijdens de laatste Stripdagen in Haarlem. *Bleu Sang* is bedoeld als afsluiting van Bilals stripcyclus *Kermis der onsterfelijken - Lady in blue - Koude evenaar*. Bilal over *Bleu Sang* in een interview met *(A Suivre)*: *"Ik had behoefte aan een breuk met de trilogie van* Lady in blue *en met mijn werk als tekenaar tot nu toe.* Bleu Sang *is in zekere zin mijn manier om af te rekenen met Nikopol en Jill Bioskop. Een laatste familiereünie, als het ware." Bleu Sang* verscheen bij de Christian Desbois Éditions en kost FF 170. In Nederland heeft Big Balloon, uitgever van de *Lady in blue*-trilogie, nog geen plannen voor vertaling. De Franse boeken worden geïmporteerd à ƒ 60,00 per stuk. Dezelfde importeur haalde trouwens ook enige exemplaren van het Franse fanzine **Sapristi! no. 29** naar Nederland. Voor ƒ 22,50 vind je daarin meer over de maker van *Bleu Sang*. TD

Bilal

Met de groei van de **Duistere Steden**-cyclus neemt het mysterie toe van het raadselachtige universum dat Schuiten en Peeters tot leven wekken. Het leek slechts een kwestie van tijd voordat de zoektocht naar het hart der Duistere Steden ondernomen zou worden. Nu is het dan zover. De ploeg van het Franse stripinformatieblad *Bulles-Dingues* leidt de expeditie in het 176 pagina's tellende boekje **Schuiten & Peeters. Autour des Cités obscures** (Éd. Mosquito; FF 110). *Autour des Cités obscures* wordt in Nederland verspreid voor ƒ 50,00. TD

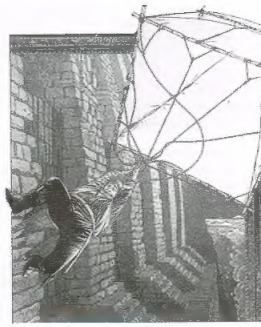

Voor superhelden vormde het eind van de jaren tachtig een welnig rooskleurig tijdperk. *Watchmen* en *The Return of the Dark Knight* luidden het begin in van een stevige identiteitscrisis. Zelfs op eigen terrein, de strip, leken de eens zo onaantastbare helden niet meer veilig. En alsof dat nog niet genoeg was, heeft de cultuurwetenschap zich nu ook op de *dark knights* gestort met de vraag waarom de klassieke helden tegenwoordig volstrekt ongeloofwaardig zijn. Richard Reynolds zoekt naar een antwoord in **Super Heroes - A Modern Mythology** (Uitg. B.T. Batsford; ISBN 0713465603), dat de mythen achter de helden tracht te ontmaskeren. Een ander toepasselijk studeerkamerwerkje is **Dark Knights - The New Comics in Context** (Uitg. Pluto Press; ISBN 0745306632) van de hand van Greg McCue en Clive Bloom. Daarin kun je behalve voor de ontwikkeling van Founding Fathers, Golden Age, Silver Age, Moderns tot en met New Dark Knights ook terecht voor interviews met stripmakers Stan Lee, Tom DeFalco, Dick Giordano en Dennis O'Neil. TD

Dodelijke spelletjes is een dik boek en dat vonden ze in Duitsland ook. Daarom gaf Kunst der Comics het verhaal als trilogie uit. Tardi tekende voor elk deel van deze Duitse editie een aparte cover. de idolate Tardi-fan heeft dus weer iets om naar te zoeken. PvG

Pinguïns

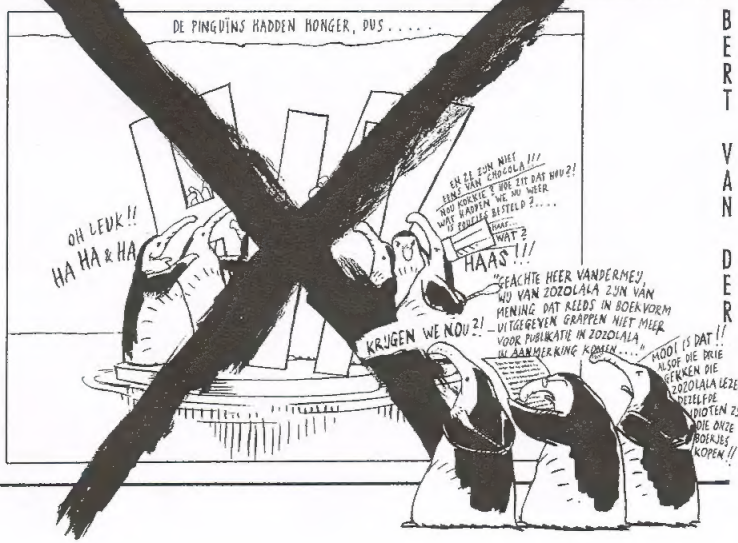
DE PINGUÏNS HADDEN HONGER, DUS.....
OH LEUK!!
HA HA & HA
EN ZE ZIJN NIET BANG VAN CHOCOLA!!!
HOU JONKIE, T ZIJE ZIT DAT HUU?! WAS HADDEN WE NU WEER IS ZOGEZEN BESTELD?.....
HAAS!!!
KRIJGEN WE NOU?!
"GEACHTE HEER VANDERMEY, WIJ VAN ZOZOLALA ZIJN VAN MENING DAT REEDS IN BOEKVORM UITGEGEVEN GRAPPEN NIET MEER VOOR PUBLICATIE IN ZOZOLALA IN AANMERKING KOMEN....."
HOOI IS DAT!! ALSOF DIE DRIE IEFKEN DIE ZOZOLALA LEZEN DEZELFDE IDIOTEN ZIJN DIE ONZE BOEKJES KOPEN!!
BERT VAN DER

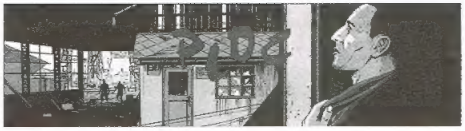

Marc-Renier

Nieuwe strips in *(A Suivre)* zijn onder andere *Le cimitière des princesses* door **Ferrandez** en *Ombres et désirs* door **Marc-Renier en Warnauts.** Eerstgenoemd verhaal is een nieuwe episode van Ferrandez' *Algerijnse vertellingen*, die in 1987 begonnen met *Oriëntaals dagboek*. Eerlijk gezegd zien de tekeningen van de jongste aflevering er inspiratieloos en gehaast uit. *Ombres et désirs* is de vrucht van de samenwerking tussen de broers Marc-Renier en Eric Warnauts. Marc-Renier tekent en Eric schrijft. Het is een erotisch getint verhaal dat zich afspeelt tegen een decor van opkomend nazisme. De tekeningen zijn uitgevoerd in zwart-wit met een rode steunkleur, waarin de kenmerken van het tijdperk zijn gegeven.
Sommige lezers kunnen zich ongetwijfeld nog het grimmige *Blank Requiem* van **Rochette en Legrand** herinneren. Hun nieuwe verhaal *L'or et l'esprit*, dat ook in *(A Suivre)* wordt voorgepubliceerd, bewijst dat beide heren er sinds die tijd niet vrolijker op geworden zijn. Een expeditie van gewapende mannen moet in *L'or et l'esprit* op een duistere planeet strijd leveren met de elementen. Alsof dat op zich al niet hopeloos genoeg is, zorgen de monotone kleuren en de wilde, zwarte penseelstreken van Rochette voor een optimaal gevoel van beklemming. Tot slot heeft het koppel **Pratt en Manara** na een lange onderbreking de draad weer opgepakt van hun historische strip *El Gaucho*. Voor de Nederlandse vertaling is het wachten tot april.
PvG/TD

Bézian in Brazil

Bij het werk van **Peter Pontiac** denk je niet meteen aan het welgestelde, goedgeïnformeerde en warm gepantoffelde [illegible] van *NRC Handelsblad*. Toch siert Pontiacs werk met regelmaat *Nieuwe Rotterdamse* als illustratie bij de puntige muziekcolumns van Roel Bentz van den Berg. Een selectie van Bentz' stukken werd onlangs met bijbehorende illustraties van Pontiac bijeen gebracht in het boekje **De luchtgitaar** (Uitg. Meulenhoff; *f* 29,90/BF 598). Beide veertigers bewijzen hierin nog lang niet klaar te zijn met hun *Greatest Hits & Mrs.*
TD

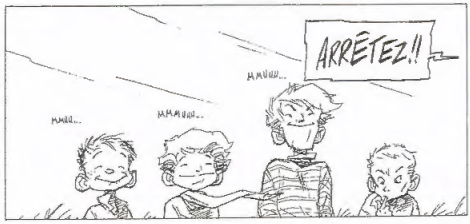

Gabrion in Brazil

Gelukkig kan het nog: nadat in de loop der jaren het ene na het andere stripblad is verdwenen, is de Franstalige markt weer een tijdschrift rijker. **Brazil** zorgt voor een nieuw geluid. *Brazil* is een initiatief van drie professionele stripauteurs **(Cossu, Foerster en Goffaux)** en drie amateurs **(Kasbi, Poelaert en Raymond)**. Door zowel bekend als onbekend talent een plaats te bieden, zou *Brazil* weleens kunnen slagen waar amateurbladen vaak hebben gefaald: zowel ten aanzien van de belangstelling van het publiek als ten aanzien van de kwaliteit van de publikaties. Tot nu toe verschenen twee nummers. De eersteling bevat korte verhalen van vooral bekende namen als Andreas, Bernet, Bézian en Cossu. Het tweede nummer bevat daarnaast zes zeer fraaie kleurenpagina's van Severin. In beide nummers komen tevens onbekende auteurs aan bod en ook hun werk mag gezien worden. *Brazil* verschijnt vier maal per jaar, telt honderd pagina's per nummer (deels in kleur) en is alleen bij abonnement verkrijgbaar voor BF 1200 (plm. *f* 65,00) voor anderhalf jaar. Geïnteresseerden kunnen schrijven naar: Oro Production, Avenue de la Joyeuse Entrée 35-b, 7000 Mons, België.
PvG

O U [illegible] E N U M [illegible] E R S

38 DE OVERLEVENDE (KRIG[illegible] OULEME, DORP IN DE RIVIER, KORT A[illegible] 24 PAG.) **39** SAMBER, YSLAIRE, DORP IN DE RIVIER, K.A. (24 PAG.) **42** [illegible] VEL, STRIPKRITIEK, BLITZ, KAMA[illegible] 24 PAG.) **44** GIARDINO, GRENOBLE 1989, MOEBIUS, K.A. (20 PAG.) **50** E[illegible] LITTLE NEMO, STRYPTO[illegible] LE INFORMATIE OVER STRIPTEKENAARS, FELICITATIETEKENINGEN EN -STRIPS[illegible] TEKENAARS, K.A., TELE[illegible] LTEKENSTIJLTEST (40 PAG.) **51** [illegible] (20 PAG.) **53** MUNOZ, OPLOSSINGEN [illegible] GRAM EN TTTT ([illegible] SERVAIS, RAGEBOL, EVA DAM, [illegible] TORRES, NIEUWJAARSKAARTEN, K.A. (20[illegible] PAUL TEN[illegible] KOOKT, ANGOULÊME 91 (20 PA[illegible] FRANSE VERZAMELALBUMS, LIAN ONG (20[illegible] 58, LOIS[illegible] ISS (16 PAG.) **61** ROSSI, W[illegible] PAPERBACKS (20 PAG.) **62** EEN KLEINE MOORD[illegible] ARLEM, BAUDOIN, RIVIÈRE, ANG[illegible] VAN SCHEMERWOUDE (32 PAG.) **63** HANS KRES[illegible] C HEUVEL (24 PA[illegible] VENANZI, SNAPSHOTS (16 PAG.) **65** RENE UILE[illegible] FREZZATTO, SC[illegible] LYTTLETON, MOEBIUS, DIRK STALLAERT, LOGOK[illegible] TE: UITGEVERIJEN, SI[illegible] HEUVEL, SNAPSHOTS (24 PAG.) **69** VROUWEN E[illegible] SCHIEDENIS JAREN '3[illegible] SHOTS ([illegible] 70 HANCO KOLK, STRIPGESCHIEDENIS JAREN '60 F[illegible] 20 PAG.) **71** DICK MATE[illegible], STRIPGESCHIEDENIS JAREN '60 TOT NU, SNAPSHOTS (24 PAG.) [illegible] DON LAWRENCE (16 PAG.) [illegible] ERT VAN DER MEIJ, DAVE MCKEAN, CEREBUS (20 PAG.) **74** MARC[illegible], SI[illegible] HARD CORBEN (20 PAG.) **75** STUDIO FONTENY FARM, AKTUELE INFORMATIE OVER DIVERS[illegible] RS, R[illegible] STRIP TOP 75, MAD [illegible] & HET GE[illegible] TEKEN, STRYPTOGRAM, SNAPSHOTS, DE V[illegible] TOVENAA[illegible] **76** INKTVIS[illegible] UDUKTIE, A[illegible] AVISON, S[illegible] PSHOTS, GUMMBAH, PETER DE WIT (24 PA[illegible] UN, BENN, [illegible] OORN, [illegible] PLOS[illegible] STRYPTO[illegible] M, SNAP[illegible] T (24 PAG.) **78** MARTIN LODEWIJK, S[illegible] S, SIGN[illegible] D BY WAR, [illegible] PAG.)

ALLE NOG LEVERBARE OUDE[illegible] RS VAN [illegible] OZOLALA KOSTEN [illegible] 4,- PER STUK[illegible] **KLASSIEK II**, EEN HERDRUK[illegible] NUMMERS 1[illegible] T/M 24 (*f* 3[illegible] BF 68[illegible] VAN HET TOTAALBEDR[illegible] BANK GIRO 3253937 (NEDER[illegible] OF [illegible] VAN STICHTING ZET EL[illegible] RG, ONDER VERMELDING [illegible]

HA HA!! "OUDE NUMMERS"!! LAAT ME NIET LACHEN! VOORDAT EEN ZOZOLALA VAN DE PERS ROLT IS HET AL EEN *OUD NUMMER*"!!

HA HA HA! NIET GOED!! WIE MAAKT HIER OUWE TROEP?!

In onze rubriek *Acacialaan* heeft het tot nu toe aan jong Vlaams talent ontbroken. De reden hiervoor is eenvoudig. Slechts zeer zelden horen wij iets over strips uit het Belgische eigenbeheercircuit. Een uitzondering hierop vormt het blad **Bill**, dat erin slaagde de landsgrenzen te doorbreken. De strips en - vooral - overige vormen van grafisch experiment in *Bill # 2* (BF 290/*f* 17,95) zijn afgedrukt op een formaat dat de legendarische eerste generatie *RAW's* in herinnering roept. Helaas houdt de vergelijking hiermee op en heeft het grote formaat niet meer dan opgeblazen tekeningen en grote stukken wit tot resultaat. Hoe mooi het papier (135 grs. Chromamat, vermeldt het kolofon trots) op zich ook moge zijn, meer werk van de veertien jonge grafici had mij toepasselijker geleken. Desondanks is er genoeg te zien om te kunnen vaststellen dat een voorkeur voor het primitieve en het naïeve de makers van *Bill* bindt. De makers zelf houden in hun persbericht vol: *"Het accent ligt op vrijheid zonder verplichtingen. Het gaat om een vrijblijvende uitnodiging naar jonge grafici toe, om krachten te bundelen en samen de stap te zetten van de beslotenheid van de persoonlijke creativiteit naar de moeilijk te overwinnen wereld van de Belgische illustratie."*

Top of the Bill zijn wat mij betreft de cartoons van **Steve Michiels** en **Bart Schoofs** en de tekeningen van **Sander Vermeulen**, die in de voetsporen van zijn vader Ever Meulen treedt. Maar oordeel vooral zelf: *Bill*, p/a Luc Vandewalle, Vooruitgangsstraat 363, 1210 Brussel. Dat is tevens het adres waar je met je pasfoto en kopietjes van eigen werk terecht kunt. TD

Inktvis Prutduktie

De nieuwe **Zone 5300** biedt de lezers weer een aardig beeld van wat er zoal aan interessants aan onze neus voorbij zou zijn gegaan, als het blad er niet geweest was. In het februarinummer een achtpaginaverhaal van **Jeroen Steehouwer**. Tevens doet **Marc van der Holst** zijn intrede met de korte gagstrip *Remi*, gebaseerd op Dumas' klassieker *Alleen op de wereld*. Van der Holst won vorig jaar de Racism beat it-tekenwedstrijd en maakt sindsdien de strip *Spekkie Big* voor *SjoSji*. De auteur is pas 21, een snelle carrière dus. Verder in het februarinummer nog een nieuwe episode van Marcel Ruijters' *Dokter Molotow*.

In maart naast vaste waarden als Floris Oudshoorn, Gummbah en Zookie, een lang verhaal van Berend Vonk, een lange aflevering van Wasco's *Apenootjes* en heel misschien een kort verhaal van **Mattotti**. De redactie van *Zone* was bij het ter perse gaan van deze *ZozoLala* hier nog over in onderhandeling.

Niets dan goed nieuws dus over dit jonge blad en dat denken de redactieleden voorlopig nog even zo te kunnen houden. De verkoop verloopt voorspoedig en de oplage van 6500 exemplaren blijft voorlopig gehandhaafd. Was het bij de oprichting van het blad in ieder geval de bedoeling zes nummers op de markt te brengen, nu is men al bezig met de voorbereiding van het april- en het meinummer. Gelukkig maar, want *Zone 5300* is nu al onmisbaar. Niet alleen voor stripminnend Nederland, maar ook voor de auteurs die zo hun werk onder de aandacht van een groter publiek kunnen brengen. Zo kan Jeroen de Leijer zijn **Eefje Wentelteefje** tegenwoordig slijten in het Deense blad *Fahrenheit*, nadat de Denen een exemplaar van *Zone 5300* in handen kregen en contact zochten met de auteur. HvS

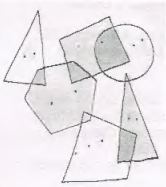

Bill: Michiels, Schoofs en omslag van Vermeulen

KOLOFON

ZozoLala is een onafhankelijk stripinformatieblad, dat wordt uitgegeven door Stichting Zet.El te Tilburg. ZozoLala verschijnt zes keer per jaar en is gratis voor klanten van de op pagina 2 vermelde stripwinkels

FINANCIËN:
Nederland: Postbank giro 3253937
België: Postgiro 000-1648405-84
T.n.v. Stichting Zet.El te Tilburg, Nederland

ABONNEMENTEN:
Een jaarabonnement (6 nrs.) kost *f* 20,00/BF 370, een abonnement voor twee jaar (12 nrs.) kost *f* 33,00/BF 600. Beide zijn te verkrijgen door storting van het bedrag op een van bovenstaande girorekeningnummers, onder vermelding van:
Abo ZL m.i.v. nr... en je eigen adres
FOREIGN SUBSCRIPTIONS: *f* 20,00 (1 YEAR) OR *f* 33,00 (2 YEARS) BY INTERNATIONAL MONEY ORDER PAYABLE TO ZET.EL, POSTBUS 3145, 5003 DC, TILBURG, HOLLAND
Druk: SSN, Nijme
Afwerking: Van den Burg, W
Oplage: 7000

REDAKTIE:
Paul van Gremberghen, Jef Nieuwenhuis en Hans van Soest
VORMGEVING EN OPMAAK:
Toon Dohmen, Sigge Stegeman en Gerard Zeegers
VASTE MEDEWERKERS:
Peter Boel, Marq van Broekhoven, Anton Damen, Pieternel de Jager, Inktvis Prutduktie, Mike Marsfelder, Bert van der Meij, Henk Schouten
MEDEWERKENDEN AAN DIT NUMMER:
Ulli Bürer, G o van Driel, Frank, Johan Ligger, Karin van Wylick

© 1995
Het co le vormgeving, de artikelen en voor de strips en illustraties en/of de betreffende uitgeverijen. Niets uit de inhoud van overgenomen of vermenigvuldigd zonder voorafgaande nning van de uitgever

POSTBUS 3145, 5003 DC, TILBURG, NL

STRIPVOORSPELLING

De te verschijnen albums zijn gerangschikt naar de door de uitgevers opgegeven verschijningsdata. In werkelijkheid verschijnen ze echter vaak later. Achter elk album staat de prijs in Hfl./BF. Het cursieve commentaar is van de ZozoLala-redaktie.

Te verschijnen in februari

ACHTER DE GROENE BAMBOEHAAG (Vink) Le Lombard; 24,95 hc. *Herdruk.*
ASKELL, DE WATERWERELD 2: Terug naar Vocabel (Arleston/Mourier) Arboris; 8,95/180.
BRUNO BRAZIL 2: De Haai die tweemaal stierf (Vance/Greg) Le Lombard; 9,95. *Herdruk.*
DE BRIEVEN VAN KRIVSTOV (Jigounov/Renard) Le Lombard; 24,95 hc.
CUPIDO 7: Apetrots (Malik/Cauvin) Dupuis; 8,95/165.
JIM CUTLASS: Storm over het Zuiden (Rossi/Giraud) Casterman; 17,50/325.
DOSSIER CAUVIN (De Saeger) Arboris; 14,95/295. *Informatie over de broodschrijver aangevuld met "vaak zeldzame" strips.*
GARFIELD 40 (Davis) 5,95.
HÅGAR: Derde dikke Hägar (Browne) Arboris; 14,95/295. *Herdruk.*
HÅGAR: Negende dikke Hägar (Browne) Arboris; 14,95/295.
DE HAVIK 2: De rots van de schedel (Pellerin) Dupuis; 320.
INSPECTEUR CANARDO: De roes van het bloed (Sokal) Casterman; 15,95/295. *Herdruk.*
DE KEERZIJDE VAN DE ROEM (Warnauts/Raives) Casterman; 32,00/595.
MELISANDE 1: Betoveringen (Clarke/Gilson) Dupuis; 8,95/165.
DE MINI-MENSJES 31: Tchakakahn (Seron) Dupuis; 8,95/165.
JACK POTT 2: El Karamein 2 (Oosterveer/Ritstier) 9,95.
ROOIE OORTJES CARTOON ALBUM 5; 9,95.
TRENT 4: De vallei van de angst (Leo/Rodolphe) Dargaud; 9,50.

Te verschijnen in maart

CHICK BILL 59: De ezel van Lana (Tibet) Le Lombard; 8,25.
GODFRIED VAN BOUILLON 1: De erfenis (Cayman/Rappe) Arboris; 9,95/195.
DRAGGER 2: Zandvreters (Trillo/Mandrafina) Arboris; 8,95/180.
GARAGE ISIDOOR 1: Potten en pannes (Olis/Gilson) Dupuis; 8,95/165.
HARRY REDT DE PLANEET 1: Uranika (Severin) Lefrancq; 9,95.
HEINZ 1 (Windig/De Jong) Oog & Blik; 14,95. *Licht gewijzigde herdruk.*
HEINZ 14 (Windig/De Jong) Oog & Blik; 14,95
KNUDDE OMNIBUS 4 (Toon) 14,95. *Bevat de delen 12, 13 en 34.*
MACHT DER ONSCHULDIGEN 2: Amy (Hirn/Brunschwig) Oranje; 11,95/199 sc; 28,95/495 hc. *Veel van de albums van Oranje die voor najaar 1994 zijn aangekondigd komen nu pas uit.*
MALEFOSSE 7 (Bardet/Dormant) Oranje; 11,95/199 sc; 26,95/450 hc.
MAUS 1: Mijn vader bloedt geschiedenis (Spiegelman) Oog & Blik; 29,95. *Herdruk in de nieuwe vertaling en lettering.*
MAUS 2: En hier begon mijn ellende pas (Spiegelman) Oog & Blik; 29,95. *Herdruk. 200 exemplaren van Maus verschijnen in luxe uitvoering, d.w.z. beide delen in één band met een cassette. Prijs nog onbekend.*
MAUSTRACKS (Spiegelman) Oog & Blik; 29,95. *Voor de prijs van één deel van the real thing, strips, schetsen, rariteiten, transscripten etc. rondom Maus.*
DE MAZDABENDE 6: De Mazdabende slaat op hol (Darasse/Tome) Dupuis; 8,95/165.
BOB MORANE 29: Een geur van Ylang-Ylang (Coria/Vernes) Le Lombard; 9,95.
COR MORELLI 4: Morelli's open dossiers (Oosterwijk) Arboris; 8,95/180.
NINO 3: De grote draak (Stallaert/Leemans) Le Lombard; 8,25.
PETER PAN 2: Storm (Loisel) Oranje; 11,95/199 sc; 28,95/495 hc.
PIUS 2; 9,95.
ROEL EN ZIJN BEESTENBOEL 9: Crisis! (De Jager) Dupuis; 8,95/165.
ROOIE OORTJES EROTISCHE VERHALEN 3; 9,95.
ROOIE OORTJES 9; 9,95.
SAMBA BUGATTI 2: Monkey Rock (Dufaux/Griffo) Oranje; 11,95/199 sc; 28,95/495 hc.
SLAINE 7: De heksenkoningin (Mills/Fabry/Power) Arboris; 9,95/195.
SOPHIE 20: Het graf in de grot (Jidéhem) Dupuis; 8,95/165.
TAÏ DOR 6: De verloren kinderen (Serrano/Rodolpho/LeTendre) Oranje; 11,95/199 sc; 26,95/450 hc.
VERHALEN UIT DE MEGASTEDEN: De ABC-Warriors 2: Zeven offers voor Hekate (Mills/Skinner/Walker) Arboris; 9,95/195.
VROUWEN IN 'T WIT 13: De witte raven (Bercovici/Cauvin) Dupuis; 8,95/165.
WRITER'S BLOCK (Kamagurka) De Harmonie; 22,50. *Cartoons uit de NRC uitgegeven op vierkant formaat.*
ZON DER WOLVEN 3: Sonji (Gwak) Oranje; 11,95/199 sc; 26,95/450 hc.

Niet aangekondigd toch verschenen

VANITY BENZ 1: Cuba Cola (Bonnet/Van Cauwelaer) Dargaud; 9,50.
JONATHAN CARTLAND 10: Het schuilhol van de duivel (Blanc-Dumont/Harle) Dargaud; 9,50.
CARLAND CROSS 5: Het mysterie van Loch Nes 2 (Grenson/Oleffe) Lefrancq; 9,95.
DUBBEL M 2: Een wals voor Anaïs (Meynet/Roman) Dargaud 9,50.
FABIEN M.: De schaduw van de toren (Stalner) Dargaud; 9,95.
FOX: De rode gloed (Dufaux/Charles) Glénat.
GREENPEACE: Het chloorcomplot (Van de Pol/Jansen) KBK; 12,50.
DICK HERRISON (Savard) 8,25.
JOOP KLEPZEIKER 9 (Schreurs) C.I.C.; 12,50.
KNUDDE OMNIBUS 3 (Toon) 14,95. *Bevat de delen 5, 6 en 7.*
KRONIEK VAN DE GULDENSPORENSLAG 2: Winter (Verhaeghe/Matton) 16,50.
DE KRONIEKEN VAN PANCHRYSIA 1: De vlucht (Ferry) Le Lombard; 11,25.
LUCKY LUKE 64: De brug over de Mississipi (Fauche/Leturgie) Lucky Prod.; 8,95.
MAC COY 19: De brieven van Hualco (Palacios/Gourmelen) Dargaud; 9,50.
MORTIGAN 1: Blinde zaterdag (Dupré-Nuyts/Matton) 16,50.
DE MUTANTEN 1 (Lamquet/Lamquet) Lefrancq; 9,95. *Zie Het Laatste Oordeel.*
ALEXANDER NEVSKI (Teng/Volkoff) Le Lombard; 24,95 hc.
OKNAM 3: Het witte requiem (Roels/Renard) Dargaud; 11,25.
DE PADEN VAN DE ROEM 4: De omgekeerde wals (Hulet) Glénat; 19,95 hc.
PARISPOLIS 1; 16,50. *Verscheen ook als luxe voor 169,00.*
DE PIONIERS VAN DE NIEUWE WERELD 7: Schreeuw-in-de-wind (Charles/Ersel) Glénat.
SAMSON & GERT 4: De bel doet het niet (Pol/Swert).
SANTIAG 3: Rood... als de eeuwigheid (Dufaux/Renaud) Glénat.
ALACK SINNER: Twinkle twinkle (Muñoz/Sampayo) Sherpa; 29,95. *Verscheen ook als luxe voor 175,00.*
SMURFEN 18: De juwelensmurfer (Peyo) Le Lombard; 8,25.
STRIPSPOTTERS 3 (Brunel) Arboris; 8,95/180.
SUSTER & WIEBKE: De puberteit van (Boudein) Nouga; 11,95.
THUNDERHAWKS 2: Het spook van de sierra (Cortezzi/Mc[illegible]/Suro) 9,95/195.

UIT LIEFDE VOOR HET VAK 1; P&T; 19,95 hc. *De geschiedenis van de prostitutie. Valt dit nou ook onder educatief verantwoord?*
VERHALEN UIT DE MEGASTEDEN 5: Vendetta in Gotham (Wagner/Kennedy) Arboris; 8,95/180.
WAAR DENKEN ZE AAN? 5 (Wolinsky) 14,95.
EDGAR WALLACE: De groene boogschutter (Li/Duchâteau) Lefrancq; 9,95.
EEN WARRELING VAN WITTE BLOEMEN (Vink) Dargaud; 19,95.
WITTE NACHT 2: De nachtegaal van Koersk (Neuray/Yann) Glénat; 24,95 hc.
YIN YANG 4: De poort van Marie (Schetter) Schetter; 9,95.